

KRISTON EDIT

GYERMEKVÉDELEM

NOVOTNI ALAPÍTVÁNY

MISKOLC

2019

KRISTON EDIT

GYERMEKVÉDELEM

ELSŐ KIADÁS

KIADÓ:
NOVOTNI ALAPÍTVÁNY

MISKOLC
2019

A kötet szerzője:

dr. KRISTON EDIT

tudományos segédmunkatárs, ME-ÁJK Polgári Jogi Tanszék

Lektorálta:

Dr. BARZÓ TÍMEA

tanszékvezető egyetemi docens, ME-ÁJK Polgári Jogi Tanszék

A kézirat lezárása:

2019. március 31.

© Novotni Alapítvány 2019.

ISBN 978-615-5658-03-7

A kiadásban közreműködött:

LÍCIUM-Art

Könyvkiadó- és Kereskedelmi Kft.

Felelős vezető: **Ujvári Béla**

Felelős szerkesztő: **Szabó Tünde**

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	7
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	8
1. A GYERMEKVÉDELEM GYÖKEREI ÉS JOGFORRÁSAI.....	9
1.1. Történeti előzmények és a Gyermekjogi Bizottság.....	9
1.2. A New Yorki egyezmény	11
2. A GYERMEKVÉDELEM HAZAI RENDSZERE	13
2.1. A gyermeki jogok megjelenése és érvényesülése a magánjogban	13
2.2. A gyermek fogalma	18
2.3. A gyermeki jogok biztosításának polgári jogi és közjogi eszközei	19
3. SZÜLŐI FELÜGYELET	21
3.1. A szülői felügyelet fogalma és gyakorlásának elvei	21
3.2. A szülői felügyelet tartalma.....	23
3.3. A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése	25
3.4. A szülői felügyelet szünetelése, megszűnése és megszüntetése....	29
3.5. A gyermekelhelyezés.....	31
4. A KISKORÚ GYERMEK ÉS A TOVÁBBTANULÓ, NAGYKORÚ GYERMEK TARTÁSA.....	32
4.1. A tartás feltételrendszere	32
4.2. A gyermektartás módja és mértéke	34
4.3. Mostohagyermek, mostohaszülő és nevelőszülő tartása	37

5. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS	37
5.1. Az örökbefogadás célja és feltételrendszere.....	37
5.2. Az örökbefogadási eljárás	39
5.3. Az örökbefogadás típusai	40
5.4. Az örökbefogadás joghatásai.....	41
5.5. Az örökbefogadás hatálytalanná válása, felbontása és az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatok.....	43
6. A GYÁMSÁG.....	45
6.1. A gyámrendelés	45
6.2. A gyámság típusai	46
6.3. A gyámság gyakorlása.....	50
6.4. A gyámság megszűnése.....	53
7. A GYERMEKVÉDELMI ELLÁTÁSOK RENDSZERE	54
7.1. A pénzügyi és természetbeni ellátások	57
7.1.1. Rendszeres gyermekvédelmi támogatás	57
7.1.2. A gyermektartásdíj megelőlegzése	58
7.1.3. Otthonteremtési támogatás	59
7.2. Gyermekjóléti alapellátások	60
7.2.1. Gyermekjóléti szolgáltatás.....	60
7.2.2. Gyermek napközbeni ellátása	61
7.2.3. Gyermek átmeneti gondozása	62
7.2.4. Elhatárolás – befogadó szülő, helyettes szülő, nevelőszülő ...	63
7.2.5. Gyermek átmeneti otthona és családok átmeneti otthona ...	65
7.2.6. Biztos Kezdet Gyermekházak.....	66
7.2.7. Tanodák	67
7.3 Gyermekvédelmi szakellátások	67
7.3.1. Otthont nyújtó ellátás és utógondozói ellátás	68

7.3.2. Területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás és a gyermekotthonok	68
7.3.3. A nevelőszülői tevékenység.....	70
7.4. Gyermekvédelmi gondoskodás.....	72
7.4.1. A gyermek hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetének megállapítása és a védelembe vétel	72
7.4.2. A családbafogadás és a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezése	74
7.4.3. Nevelésbe vétel.....	76
7.4.4. A gyermek személyes szabadságának korlátozása és a nevelési felügyelet	77
7.4.5. Az utógondozás és a megelőző pártfogás elrendelése	79

8. A GYÁMÜGYI IGAZGATÁS SZERVEZETE, FELADATAI ÉS FŐBB ELJÁRÁSI SZABÁLYAI	80
8.1. A gyámügyi igazgatás szervezete, feladatai	80
8.2. A gyermekvédelmi jelzőrendszer	84
8.3. A gyámügyi eljárás jellemzői.....	88

ELŐSZÓ

Jelen jegyzet a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológia Mesterszakot végző hallgatók számára, a Polgári Jogi Tanszék által oktatott „*Családjogi, gyermekvédelmi és gyámügyi ismeretek*” tantárgyhoz készült.

A Családjogi, gyermekvédelmi és gyámügyi ismeretek című tantárgy az alapképzés során elsajátított családjogi ismeretek elmélyítését, valamint az ott megszerzett ismeretek kibővítését tűzi ki feladatául. A tantárgy keretében a hallgatók részben átismétlik és gyarapítják a korábban megszerzett ismeretanyagot, részben pedig átfogó képet kapnak a speciálisabb családjogi területek (gyermekvédelem, gyámügyi igazgatás) szabályozásáról, valamint gyakorlatáról.

A jegyzet a tananyag összefoglaló, ugyanakkor komplex ismertetését tartalmazza, egyrészt a 2013. évi V. törvény, a Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében található normarendszernek, súlyozottan viszont a gyermekvédelemre vonatkozó speciális jogszabályoknak megfelelően.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
CsJK	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről – Negyedik Könyv: Családjog
Csvt.	2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről
Gyvt.	1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
Gyer.	331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet a gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról
Ákr.	2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
NMr.	15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
CRC	Committee on the Rights of the Child – ENSZ Gyermekjogi Bizottsága
TEGYESZ	Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat

1. A GYERMEKVÉDELEM GYÖKEREI ÉS JOGFORRÁSAI

A gyermeki jogok biztosításának rendszere összetett, más alapvető jogokhoz hasonlóan nemzetközi és hazai szinten egyaránt kidolgozásra került. E fejezetben rövid áttekintésre kerül a gyermeki jogok kialakulásának története, a nemzetközi érdekvédelmi szervezetek kialakulásának folyamata és ismertetése, valamint a főbb hatályos nemzetközi egyezmények bemutatása.

1.1. Történeti előzmények és a Gyermekjogi Bizottság

A gyermeki jogok és a gyermekvédelem kialakulása egyidős az emberi jogok létrejöttével. E tekintetben három nagyon fontos egyezményt kell kiemelni, amelyek elsőként rögzítették az embereket megillető jogokat, minden személy számára kortól, nemtől és egyéb tényezőktől függetlenül biztosítva voltak. Az első az 1948. december 10-én az ENSZ által elfogadott *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*. Az egyezmény 25. pontjában került rögzítésre a házasságban, illetve házasságon kívül született gyermekek megkülönböztetésének tilalma, amit a szociális védelemhez való joggal kötöttek össze.¹ Ezt követte a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (1966), amelyet hazánkban az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel hirdettek ki. E dokumentum szélesebb körben rögzíti többek között az élethez való jogot, a kínzás tilalmát, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jogot, a szabad mozgás és letelepedés lehetőségét stb., ugyanakkor kifejezetten a gyermekek vonatkozásában is nevesít speciális jogokat. Ez alapján a család védelmének elsődlegessége jelenik meg a 23. cikkben, majd azt követően a 24. cikk az alábbiak jogokat tartalmazza:

- *Megkülönböztetés tilalma*: minden gyermeknek fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonra vagy születésre való tekintet nélkül joga van arra a

¹ „Minden gyermek, akár házasságból, akár házasságon kívül született, ugyanabban a szociális védelemben részesül.” - ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 25. cikk 2. pont

védelemre, amelynek biztosítása a kiskorú állapota miatt a családja, a társadalom és az állam feladata.

- *Névviseléshez való jog*: születése után minden gyermeket anyakönyvezeni kell és nevet kell neki adni.
- *Állampolgárság joga*: minden gyermeknek joga van arra, hogy állampolgárságot szerezzen.

A harmadik fontos nemzetközi egyezmény a *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (1966), amelynek kihirdetésére hazánkban a 1976. évi 9. törvényerejű rendelettel került sor. E dokumentumban olyan nevesített jogok kaptak helyet többek között, mint az önrendelkezéshez való jog, a munkához való jog, a kultúrához vagy a művelődéshez való jog. Az egyezmény 10. cikke azonban tételesen rögzíti, hogy az egyezményben részes államok a lehető legszélesebb körben kötelesek biztosítani a család védelmét, különösen a családalapítás tekintetében és addig, amíg a család felelős az eltartott gyermekek gondozásáért és neveléséért. Felszólítja továbbá a részes államokat, hogy kötelesek megtenni minden olyan szükséges intézkedést, amely elengedhetetlen minden gyermek és fiatalok védelméhez és segítéséhez, származásukra és az egyéb körülményekre való tekintet nélkül. A gyermekeket és a fiatalokat védeni kell a gazdasági és társadalmi kizsákmányolással szemben. Az egyezmény szerint büntetni kell a személyek olyan munkára történő alkalmazását, amely káros az erkölcsükre vagy az egészségükre, életveszélyes vagy akadályozza rendes fejlődésüket. Az államok kötelesek megállapítani azt a korhatárt, amelyen alul a fizetett gyermekmunka tilos és törvényileg büntetendő.

Az említett három egyezményen kívül vannak azonban olyan nemzetközi egyezmények is, amelyeknek kifejezett célja volt a gyermekek jogainak biztosítása².

Az első ilyen említést érdemlő az az 1902. június 12-én, Hágában kötött egyezmény (hazánkban ezt a 1911. évi XXIII. törvénycikk iktatta be), amely a kiskorú gyermekek gyámságának szabályozásáról szólt. Ezt követően a Népszövetség 1924-ben fogadta el a Genfi Deklarációt, amely a gyermekek jólétét biztosító alapvető jogokat tartalmazta. A dokumentum jogilag nem volt kötelező erejű, majd a Népszövetség 1946-os feloszlásával elvesztette jogi alapját is. Az ENSZ megalakulása után a gyermekek

² Lásd részletesebben: FILÓ Erika – KATONÁNYÉ PEHR Erika: *Gyermekek jogai, szülői felelősség és gyermekvédelem*. HVG-ORAC, Budapest, 2015., 23- 24. o.

védelmét biztosító egyezmények elfogadása is lendületet kapott. 1959-ben ki is adtak egy *Deklarációt*, mely 10 pontból állt, ugyanakkor sokkal részletesebb elvárásokat fogalmazott meg, mint a 1924-es Genfi Deklaráció.

Említést érdemel még az 1975-ös „*Pekingi Szabályok*” néven elhíresült dokumentum, amely a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatással kapcsolatos szabályokat rögzítette, valamint az ENSZ Közgyűlése által 1986-ban elfogadott *Gyermekek Védelmére és Jólétére Alkalmazandó Szociális és Jogi Elvekről*, amelynek újdonsága, hogy ajánlásokat tartalmaz a gyermek nevelőcsaládnál történő ideiglenes elhelyezése és az örökbefogadás szabályaira vonatkozóan.

A gyermekek jogainak biztosítására számos nemzetközi szervezet létezik, viszont a téma szempontjából legkiemelkedőbb az ENSZ *Gyermejjogi Bizottsága* (Committee on the Rights of the Child – CRC)³. A testület az Emberi Jogi Főbiztosság alá tartozik, 18 tagból áll, székhelye Genfben található. Formáját tekintve a bizottság nem jogi személy, ugyanakkor önálló testület, amelynek fő tevékenysége a Gyermejjogi Egyezmény végrehajtásának ellenőrzése a részes államok jelentéstételi kötelezettsége alapján. A tagokat a nemzeti kormányok jelölik ki, megválasztásukat követően azonban nem a küldő államukat képviselik, hanem csakis saját magukat, biztosítva ezzel a testület függetlenségét és pártalanságát. Működését tekintve a testület évente három alkalommal, egy-egy hónapon keresztül ülészik.

1.2. A New Yorki egyezmény

A *gyermekek jogairól szóló 1989-es New Yorki Egyezmény* az első olyan átfogó nemzetközi egyezmény, amely kizárólag a gyermekek védelmével és jogaival foglalkozik. Hazánk 1990-ben írta alá az egyezményt, majd ezt követően az 1991. évi LXIV. törvény ratifikálta. Tartalmát tekintve az egyezmény kettős felépítésű, egyfelől részletesen felsorolja a gyermekeket megillető jogokat, melyek sok hasonlóságot mutatnak az általános emberi

³ HERCZOG Mária: *A Gyermejjogi Bizottság munkájáról, hatásáról, a gyermeki jogok trendjéről*.

http://www.feherliliomegyesulet.hu/tarhely/feherliliomegyesulet/dokumentumok/201605/a_gyermejjogi_bizottsag_munkajarol.pdf (letöltve: 2018. 11. 20.)

jogokkal, másfelől kizár mindenfajta diszkriminációt. Az Egyezmény célját tekintve különleges védelem és biztonság kialakítására törekszik, arra irányul, hogy gondoskodjon a gyermekkor miatti különleges jogi és szociális eszközökről, amelyek elengedhetetlenek a gyermeki jogok érvényesüléséhez.

Az egyezményben szereplő, részletesen taglalt gyermeki jogok az alábbiak szerint csoportosíthatóak:

- 1) *Polgári és politikai jogok*, amelyek a gyermek speciális helyzetét, korát és érettségi fokát veszik figyelembe. Ilyen az élethez való jog (6. cikk), anyakönyvezéshez és állampolgársághoz való jog (7. cikk), személyazonossághoz való jog (8. cikk), a gyermek elválasztásának tilalma (9. cikk), a véleménynyilvánítás szabadsága (12.-13. cikk), a lelkiismeret- és vallásszabadság (14. cikk), az egyesülési és gyülekezési jog (15. cikk), a jogtalan támadás vagy beavatkozás tilalma (16. cikk) és a tájékoztatáshoz és információhoz való jog (17. cikk)
- 2) *Gazdasági, szociális és kulturális jogok*, amelyek a gyermekek speciális igényeihez igazodnak. Ezek közé tartozik a szülő és törvényes képviselő felelőssége (18. cikk), az egészséghez és megfelelő orvosi ellátáshoz való jog (24. cikk), a szociális biztonsághoz és megfelelő életszínvonalhoz való jog (26.-27. cikk), az oktatáshoz való jog (28.-29. cikk), és a pihenéshez és szabadidőhöz való jog (31. cikk)
- 3) *A gyermek családban, társadalomban való részvételét védő jogok*, amelyek közé tartozik a gyermek jogellenes külföldre vitelének tilalma (11. cikk), a kizsákmányolás és kényszerítés tilalma (32. és 36. cikk), a nemi kizsákmányolás és nemi erőszak elleni védelem (34. cikk) a gyermekkereskedelem tilalma (35. cikk), a kínzás és szabadságtól való megfosztás tilalma (37. cikk)
- 4) *A gyermekek speciális csoportjainak védelmét biztosító jogok*, amelyek az állami beavatkozást szorgalmazzák az örökbefogadott, a fogyatékos és a kisebbséghez tartozó gyermekek vonatkozásában. Ide tartozik a családból kiemelt gyermek állam általi védelme (20. cikk), a gyermek mindenek felett álló érdekeinek biztosítása az örökbefogadásban (21. cikk), a szellemi és testi fogyatékos emberek emberi méltóságához való joga (23. cikk), a védelemben részesített gyermekek elhelyezésének felülvizsgálatához való jog (25. cikk), illetve a saját kultúrához és valláshoz való jog (30. cikk)

- 5) *A gyermekeket rendkívüli helyzetben megillető jogok*, amelyek elsősorban a fegyveres konfliktusokban és menekült helyzetben lévő gyermekek védelmét biztosítják. Ennek keretében külön nevesítésre kerül a menekültügyi szabályok és humanitárius jogok biztosításának kötelezettsége az államok részéről (22. cikk), valamint megjelenik a fegyveres konfliktusokra vonatkozó tilalmi szabályok rögzítése is (38. cikk). Így például az államoknak tartózkodniuk kell attól, hogy a 15. életévét be nem töltött gyermekeket fegyveres erőikbe besorozzák.

2. A GYERMEKVÉDELEM HAZAI RENDSZERE

2.1. A gyermeki jogok megjelenése és érvényesülése a magánjogban

A gyermeki jogok teljeskörű érvényre juttatása hazánkban is érvényesül, a jogszabályi hierarchia szinte minden szintjén megtalálhatóak a gyermekvédelmi rendelkezések.

Az *Alaptörvény* elvi jelentőséggel rögzíti a *XV. cikkében*, hogy hazánk külön intézkedésekkel védi a családokat és természetesen a gyermekeket. A *XVI. cikk* tovább részletezi ezt és kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz, és a szülők kötelezettségévé teszi a gyermek nevelését és gondozását, míg a nagykorú gyermek oldalán kötelezettségként említi a szülőről való gondoskodást. A *XVIII. cikk* rögzíti a gyermekmunka tilalmát, amely alól kivételt csak az az eset képez, amikor ezt a törvény lehetővé teszi és az a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődését nem veszélyeztető módon valósul meg.

Az első magánjogi szabályozás hazánkban a 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről volt. E jogszabály a szülő-gyermek viszony alapjaként az atyai hatalmatat tekintette, amely a gyakorlatban a szülő korlátlan uralmát valósította meg a gyermekek felett. Ezen szabályozás megfelelően tükrözte a kor társadalmi berendezkedését, a feudális viszonyok leképződését. Az atyai hatalom, mint a szülő-gyermek viszonyban érvényesülő legerősebb státuszjog kiegészült azonban a szülői felügyelet kérdésével. E két terület különválasztása azt eredményezte, hogy

az apa többletjogokkal bírt a másik szülő jogi helyzetéhez képest. Ebből adódóan az apa az atyai hatalom részeként jogosult volt a gyermek törvényes képviselőjére, a vagyonának számadás nélküli kezelésére, valamint a gyámnevezés vagy abból való kizárás gyakorlására. A nő jogai azonban csak alárendelt módon érvényesültek, jogai és kötelezettségei a tényleges gyermeknevelésben ki is merültek. A gyermekek vonatkozásában nagyobb hangsúlyt kapott a kötelezettségek köre, ebből is kiemelkedett a szülővel szemben tanúsítandó engedelmesség.⁴ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatályba lépése jelentősen változtatott ezen a szabályozási struktúrán, előtérbe kerültek a gyermeki jogok, a szülő-gyermek viszonyban pedig a szülői felügyelet általánossá válása, a szülők egyenjogúsága lett a magánjogi szabályozás alapja.

A 2013. évi V törvény, a Polgári Törvénykönyv Negyedik Könyve, a Családjogi Könyv (a továbbiakban: CsJK.) számos módon biztosítja a gyermeki jogok érvényesülését. Ezek közül kiemelt jelentősége van a gyermeki jogok elsődlegességét biztosító alapelvnek. Az alapelv azonban a nemzetközi tendenciáktól némiképp eltérően nem a gyermek érdekeinek mindenek feletti érvényesülését rögzíti, hiszen nem lehet minden esetben kizárólagosan a gyermeki érdekeket érvényre juttatni⁵. Sok esetben a család többi tagjának körülményeit, viszonyait is értékelni kell, tény azonban, hogy a gyermek érdekei ekkor sem hagyhatóak figyelmen kívül (például gyermektartási ügyekben a gyermek szükségletei mellett a kötelezett személyi és vagyoni viszonyainak a vizsgálata is elengedhetetlen követelmény).⁶ Az alapelv rögzítése mellett a CsJK az egyes családjogi jogviszonyokat szabályozó rendelkezések körében is garantálja és érvényre juttatja a gyermeki jogokat. Ilyen rendelkezés például, hogy számos jogviszonyban meg kell hallgatni a tizennegyedik életévét betöltött kiskorút⁷, valamint, hogy az ítélőképessége birtokában lévő kiskorú véleményét kellő súllyal kell figyelembe venni. Említhetjük még a

⁴ PATRIÁSZ István: *A szülők és gyermekek közötti új viszonyok jogi szabályozása; a szülői felügyelet*. In: Pap Tibor-Vas Tibor (szerk.): *A magyar családi jog főbb kérdései*. Jogi- és Államigazgatási Könyv és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1953. 79-81. o.

⁵ KÖRÖS András (szerk.): *Polgári Jog – Családjog, Az új Ptk. magyarázata III/VI.*, HVG-ORAC, Budapest, 2013., 26-29. o.

⁶ BARZÓ Tímea: *A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei*. Miskolci Jogi Szemle 2017, 1. különszám 46-47.o.

⁷ Ptk. 4:101. § (5) bek., 4:120.§ (2) bek., 4:171.§ (2) bek., 4:228. §

lakáshasználat rendezését is, amely során a kiskorú érdekeire tekintettel kell lenni⁸.

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.), a gyermeki jogok érvényesülését egyfelől a szülőt a gyermekkel szemben terhelő alapvető kötelezettségeinek meghatározásával, másfelől a gyermeket megillető jogok és őt terhelő kötelezettségek rögzítésével biztosítja. Ez alapján a szülő köteles⁹:

- gyermeke emberi méltóságát tiszteletben tartani,
- gyermekével együttműködni,
- gyermekét az őt érintő kérdésekről - korának és fejlettségének megfelelően - tájékoztatni, véleményét figyelembe venni,
- gyermekének jogai gyakorlásához iránymutatást, tanácsot és segítséget adni,
- gyermeke jogainak érvényesítése érdekében a szükséges intézkedéseket megtenni,
- a gyermeke ellátásában közreműködő személyekkel és szervekkel, továbbá a hatóságokkal együttműködni,
- a gyermekre tekintettel kapott támogatást a gyermek gondozására, nevelésére fordítani,
- gyermeke felügyeletéről külön jogszabályban foglaltak szerint gondoskodni, amikor a gyermek éjszaka közterületen, szórakozóhelyen tartózkodik.

A kiskorú gyermek vonatkozásában kimondja a törvény, hogy joga van a testi, szellemi, lelki és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez, illetve arra, hogy segítséget kapjon a családban történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez. A kiskorú gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját testi, lelki és szellemi fejlődése érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el, ugyanakkor kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani¹⁰.

⁸ Ptk. 4: 79. §, 4: 83.§ (2) -(3) bek.

⁹ Csvt. 9.§-10.§

¹⁰ Csvt. 13.§

A gyermeki jogok szempontjából leginkább releváns jogszabály *a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény* (a továbbiakban: Gyvt.), amelynek célkitűzése azoknak az alapvető szabályoknak a rögzítése, amelyeken keresztül az állam, a helyi önkormányzatok, a bevont egyéb szervezetek és természetes személyek meghatározott ellátásokkal és intézkedésekkel képesek segíteni a gyermekek jogainak és érdekeinek érvényesülését. A Gyvt. külön fejezetben rögzíti a gyermeki jogokat¹¹, melyek közül csak példálózó jelleggel sorolunk föl néhányat:

- a gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez;
- a gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez;
- a hátrányos helyzetű és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermeknek joga van ahhoz, hogy fokozott segítséget kapjon a fejlődését hátráltató körülmények leküzdéséhez és esélyeinek növeléséhez;
- a fogyatékos, tartósan beteg gyermeknek joga van a fejlődését és személyisége kibontakozását segítő különleges ellátáshoz;
- a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön;
- a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással - fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vehető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak;
- a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a médiában fejlettségének megfelelő, ismeretei bővítését segítő, a magyar nyelv és kultúra értékeit őrző műsorokhoz hozzáférjen, továbbá, hogy védelmet élvezzen az olyan káros hatásokkal szemben, mint a gyűlöletkeltés, az erőszak és a pornográfia;

¹¹ Gyvt. 6.§-10.§

- a gyermeknek joga van - örökbefogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában - a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez;
- a gyermeknek a szülő felügyeleti joga megszűnése esetén is joga van származása, vér szerinti családja megismeréséhez és - a vér szerinti család beleegyezése mellett - a kapcsolattartáshoz;
- a gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkét szülőjével kapcsolatot tartson abban az esetben is, ha a szülők különböző államokban élnek;
- a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék.

A Gyvt. azonban nemcsak a gyermeki jogokat, hanem a *gyermeket terhelő alapvető kötelezettségeket* is meghatározza. Ennek értelmében a gyermek kötelessége, hogy gondozása és nevelése érdekében szülőjével vagy más törvényes képviselőjével, gondozójával együttműködjön, tanulmányi kötelezettségeinek a képességeinek megfelelően eleget tegyen¹² és tartózkodjék az egészségét károsító életmód gyakorlásától és az egészségét károsító szerek használatától.

¹² A gyermekeket érintő az oktatással összefüggésben felmerülő jogok és kötelezettségek nem csak a Gyvt. sorai között, hanem a köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvényben (a továbbiakban: köznevelési tv.) is megjelennek, például a törvény céljai és alapelvei között, ahol az alábbiakat olvashatjuk: *„A törvény célja olyan köznevelési rendszer megalkotása, amely elősegíti a gyermekek, fiatalok harmonikus lelki, testi és értelmi fejlődését, készségeik, képességeik, ismereteik, jártasságaik, érzelmi és akarati tulajdonságaik, műveltségük életkori sajátosságaiknak megfelelő, tudatos fejlesztése révén, és ezáltal erkölcsös, önálló életvitelre és céljaik elérésére, a magánérdeket a köz érdekeivel összeegyeztetni képes embereket, felelős állampolgárokat nevel.”* - köznevelési tv. 1.§ (1) bek. *„A köznevelés középpontjában a gyermek, a tanuló, a pedagógus és a szülő áll, akiknek kötelességei és jogai egységet alkotnak.”* - köznevelési tv. 3. § (1) bek.

2.2. A gyermek fogalma

A gyermeki jogok alanyi köre is rendkívül összetett a különböző jogszabályok szövevényes rendszerében, éppen ezért fontos tisztázni, hogy mely személyek tartoznak a *gyermek*, mint összefoglaló elnevezés alá.

Az Alaptörvény és a Ptk. fentebb részletezett rendelkezései egyértelművé teszik, hogy gyermeknek nem csak a tizennyolcadik életévét be nem töltött kiskorú személyt tekinthetjük, hanem ezen jogszabályok vonatkozásában a nagykorú, a családi kapcsolatokban leszármazóként megjelenő személyeket is. Ezekben a jogszabályokban csupán az életkori sajátosságok különböztetik meg egymástól az érintetteket, ez az alapja a különböző szabályozásnak.

A Gyvt. azonban már sajátos felosztást és egyedi terminológiákat alkalmaz. Életkor szerint ugyanis különbséget tesz a kiskorú, a fiatalkorú és a fiatal felnőtt között. A *kiskorú* esetében a Ptk. fogalmi meghatározására utal, azaz minden tizennyolcadik életévét be nem töltött személy kiskorúnak minősül. Rögtön hozzáteszi azonban a Gyvt. értelmező rendelkezése, hogy ha a személy

- szabálysértés elkövetésekor a 14. életévét,
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatályba lépése előtt elkövetett bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét,
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatályba lépése után elkövetett bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét már betöltötte,

*fiatalkorúnak*¹³ minősül, akire speciális rendelkezések vonatkoznak. Az utolsó életkor szerinti kategória a *fiatal felnőtt*¹⁴, az a nagykorú személy, aki a huszonnegyedik életévét nem töltötte be, ugyanakkor nagykorúsága ellenére a gyermekvédelmi ellátások bizonyos része őt is megilleti.

A gyermekek tipizálása azonban nemcsak az életkori sajátosságaik alapján, hanem más szempont szerint is megvalósul a Gyvt.-ben. Ennek megfelelően megkülönböztethetjük a speciális gyermek, a különleges gyermek és a kettős szükségletű gyermek kategóriáját. *Speciális gyermeknek* a

¹³ Gyvt. 5.§ b) pont

¹⁴ Gyvt. 5.§ c) pont

súlyos pszichés és disszociális tüneteket mutató gyermekek és a pszichoaktív szereket használó gyermekek számítanak, a *különleges gyermek* kategóriájába pedig a tartósan beteg, fogyatékos, illetve a három év alatti gyermekek tartoznak. *Kettős szükségletűnek* akkor tekinthető a gyermek, ha mind a speciális, mind a különleges gyermek kritériumainak megfelel.

A harmadik kategorizálási forma a gyermekek szociális alapon történő elkülönítésének eredménye, amely alapján különbséget tehetünk *hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű* gyermek között. Ezen kategóriák feltételrendszere a későbbiekben, a gyermekvédelmi ellátások kapcsán kerül ismertetésre.

2.3. A gyermeki jogok biztosításának polgári jogi és közjogi eszközei

A Gyvt. szintén rögzíti, hogy a gyermeki jogok védelme minden olyan természetes és jogi személynek kötelessége, aki a gyermek nevelésével, oktatásával, ellátásával, törvényes képviselőjének biztosításával, ügyeinek intézésével foglalkozik. Ez a kötelesség elsősorban a szülőre hárul, amennyiben azonban ezt nem képes teljeskörűen teljesíteni, úgy az állam az önkormányzatokon, illetve a gyermekvédelmi alapellátást és szakellátást nyújtó egyéb szervezeteken keresztül nyújt segítséget. E körben kell ismertetni a *gyermekjogi képviselő*¹⁵ intézményét.

A gyermekjogi képviselő ellátja a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermek jogainak védelmét, és segíti a gyermeket jogai megismerésében és érvényesítésében, valamint kötelességei teljesítésében. Feladatkörét, jogait és kötelezettségeit részletesen meghatározza a Gyvt., illetve a személyével szemben támasztott kizáró körülményeket is itt találjuk. Nem lehet gyermekjogi képviselő:

- aki büntetett előéletű;
- aki büntetlen előéletű, azonban a bíróság büntetőjogi felelősségét korábban jogerős ítéletben súlyosabb bűncselekmények vonatkozásában megállapította (pl.: élet, testi épség és egészség elleni bűncselekmények, kényszerítés, a személyi szabadság megsértése,

¹⁵ Gyvt. 11.§-11/B.§

emberrablás, emberkereskedelem, zaklatás, magántitok megsértése, visszaélés személyes adattal, visszaélés közérdekű adattal) a mentesítéstől számított, törvényben meghatározott ideig;

- aki a fentebb említett bűncselekmények miatt büntetőeljárás hatálya alatt áll;
- aki a szakmai gyakorlata meglétének vizsgálata során figyelembe veendő foglalkozás tekintetében foglalkoztatástól eltiltás hatálya alatt áll;
- akinek szülői felügyeleti jogát a bíróság jogerős ítéletével megszüntette, valamint akinek szülői felügyeleti joga - a gyermek örökbefogadásához való hozzájárulás kivételével - a gyermek nevelésbe vétele miatt szünetel.

A gyermekjogi képviselő a képviselői feladatainak ellátása során hivatalból jár el, és e tevékenységével kapcsolatban a büntetőjogi védelem szempontjából közfeladatot ellátó személynek minősül. A gyermekjogi képviselő feladatát megbízás keretében látja el, amely megszűnik, ha vele szemben a fentebb részletezett valamely kizáró körülmény fennáll, vagy a kizáró ok hiányát a gyermekjogi képviselő ismételt szabályszerű felhívásra sem igazolja a szükséges igazolásokkal és nem bizonyítja, hogy a kötelezettség elmulasztása rajta kívülálló ok következménye.

A gyermekvédelem és a gyermekek jogainak biztosításához szükséges eszközök komplex rendszert alkotnak, aminek a legfőbb jellemzője, hogy magánjogi és közjogi elemek egyaránt megtalálhatóak benne. A magánjogi területek közül a szülőt a gyermekkel szemben megillető jogok és kötelezettségek összessége emelkedik ki, ami elsősorban a szülői felügyelet és a gyermektartás jogintézményében érvényesül. A gyermeki jogok biztosításának magánjogi eszközeit jelentik ugyanakkor a Ptk.-ban található személyiségvédelmi¹⁶ és cselekvőképességi rendelkezések is. A tizenhét év alatti kiskorú cselekvőképessége életkorától függően korlátozott, tizennégy alatt cselekvőképtelen, afölött pedig korlátozott cselekvőképességgel bír. Ebből adódóan nyilatkozattételi képességük is korlátozott.¹⁷ Az állami beavatkozás ugyanakkor majdhogynem teljesen

¹⁶ Ehhez lásd részletesebben: BARZÓ Tímea: *A személyiségvédelem általános kérdései. (Személyiségvédelem) és Egyes nevesített személyiségi jogok. (Személyiségvédelem)*. In: Barzó, Tímea; Papp, Tekla (szerk.) *Civilisztika: Általános tanok, Személyek joga, Szellemi alkotások joga*. Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó, 2018., 171-263.o.

¹⁷ A tizennégy év alatti kiskorú jognyilatkozata semmis, a tizennegyedik életévét betöltött kiskorú pedig – néhány kivétellel – csak a törvényes képviselője hozzájárulásával tehet

közjogi elemekből épül fel. Vegyes területként értelmezhető például a gyámság szabályozása, hiszen e jogintézmény nagymértékben hasonlít a szülői felügyelethez, ugyanakkor közjogias elemek is megtalálhatóak benne (pl. a vagyonkezelésre vonatkozó szabályok).

3. SZÜLŐI FELÜGYELET

3.1. A szülői felügyelet fogalma és gyakorlásának elvei

A szülői felügyelet legegyszerűbb valójában a szülőt a gyermekkel szemben megillető jogok és őt terhelő kötelezettségek összességét jelenti, mely a különböző részjogosítványokon, a szülői felügyelet tartalmi elemein keresztül realizálódik. A CsJK megfogalmazása szerint a szülői felügyelet a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának, vagyona kezelésének, törvényes képviselőtének jogát és kötelességét, valamint a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában. A szülői felügyelet gyakorlása a szülői státuszt betöltő személyeket illeti meg, így természetesen a gyermek anyakönyvezett anyját és apját.

A CsJK a kiskorú érdekeinek szem előtt tartásával határozza meg a szülői felügyelet gyakorlása során alkalmazandó elveket.¹⁸ Több elv is nevesítésre kerül, így

- a szülők együttműködési kötelezettsége,
- a szülők egyenjogúságának elve,
- a gyermek döntésekbe való bevonásának kötelezettsége,
- a szülői felügyelet korlátozásának kivételessége.

A szülők a szülői felügyelet gyakorlása során kötelesek a gyermek érdekeit szem előtt tartva együttműködni. Az együttműködés azonban nem jelent

jognyilatkozatot. Megjegyzendő azonban, hogy némely nyilatkozat esetében a gyámhatóság jóváhagyására is szükség van a törvényes képviselő mellett, így ez már közjogi elemként értelmezhető. – Lásd részletesebben: BARZÓ Tímea: *Az ember cselekvőképessége. (Az ember mint jogalany)* In: Barzó, Tímea; Papp, Tekla (szerk.) *Civilisztika: Általános tanok, Személyek joga, Szellemi alkotások joga.* Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó, 2018., 119-169.o.

¹⁸ BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje.* Patrocínium, Budapest, 2017. 378.-384. o.

mindig és mindenben egyetértési vagy közös döntési jogot.¹⁹ Amennyiben ugyanis a szülők különválnak és csak egyikük kerül feljogosításra a szülői felügyeleti jog gyakorlására, akkor a másik szülőt csak *a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések* tekintetében illeti meg az együttdöntés joga. Ennek ellensúlyozása érdekében a CsJK megköveteli, hogy a kizárólagos szülői felügyeletet gyakorló szülő tájékoztassa a különélő szülőt.

A szülők egyenjogúságának elve a felek közötti esélyegyenlőséget hivatott biztosítani, így azt fogalmazza meg, hogy a szülői felügyelettel rendelkező szülők között a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során nem lehet különbséget tenni. Ugyanazok a jogok és kötelezettségek illetik meg mindkét szülőt, feltéve, hogy közös szülői felügyeletről van szó.

A gyermek döntésekbe történő bevonása szintén alapkövetelmény a szülői felügyelet gyakorlása során, azonban nem ez az egyetlen jogszabályhely, ahol ez az elv megjelenik. Számos egyéb családjogi jogviszony kapcsán rögzítik a jogszabályok, hogy a tizennegyedik életévét betöltött gyermek meghallgatása kötelező és a véleményét figyelembe kell venni a döntések során, illetve, hogy az ítélőképessége birtokában lévő, tizenégy év alatti kiskorú véleménye sem hagyható figyelmen kívül.

Az utolsó elv a szülői felügyelet korlátozásának kivételessége, mely abból a nemzetközi és hazai jogalkotói elvárásból ered, amely szerint a gyermek csakis a legsúlyosabb esetekben és csak a saját érdekében emelhető ki a családi környezetéből. Éppen ezért a vonatkozó jogszabályok pontosan meghatározzák és csak kivételesen indokolt esetekben teszik lehetővé a szülői felügyeleti jog korlátozását vagy annak esetleges megszüntetését.

¹⁹ BARZÓ Tímea: *A szülői felügyelet családvédelmi aspektusai*. In: Mélypataki, Gábor (szerk.) *A szociális jog aktuális kérdései Magyarországon és az Európai Unióban*, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar (2017) 6-8.o.

3.2. A szülői felügyelet tartalma

A szülői felügyelet tartalmát a CsJK szabályanyaga rögzíti, részletesen meghatározva az egyes részjogosítványok gyakorlását.²⁰

A gyermek nevének meghatározása a szülői felügyeleti jogok körébe tartozó olyan jogosultság, ami akkor is megilleti mindkét szülőt, ha már nem közösen gyakorolják a szülői felügyeleti jogokat. Amennyiben a szülők házasságban élnek, a gyermek vezetéknevének megválasztásáról már a házasságkötést megelőző eljárás során nyilatkozniuk kell, míg a gyermek utónevét a születéskor kell meghatározniuk. Amennyiben a gyermek élettársi vagy egyéb kapcsolatból származik, a szülők megállapodása az irányadó, ezáltal meghatározva azt, hogy a gyermek az anya vagy az apa családi nevét viselje. A gyermek családi névként szüleinek összekapcsolt családi nevét is viselheti, akkor is, ha a szülők a házasságkötés után családi nevüket nem kapcsolták össze vagy a szülők nem kötöttek házasságot. Ebben a variációban azonban a gyermek vezetékneve legfeljebb kétfagú lehet. Az anya a gyámhatóságnál kezdeményezheti, hogy a születési anyakönyvbe kiskorú gyermeke apjaként képzelt személyt jegyezzenek be. Az anya a képzelt személy apaként való bejegyzésére irányuló eljárás során dönthet arról, hogy a gyermek a továbbiakban a képzelt apa családi nevét viseli. Erre vonatkozó nyilatkozata hiányában a gyermek az anya családi nevét viseli tovább. Ha a szülők nem tudnak megállapodni a gyermek névviseléséről, úgy a gyámhatóság dönt.

A gyermek gondozása és nevelése szintén a szülői felügyelet egyik fontos tartalmi eleme. A szülők joga és kötelezettsége, hogy a gyermeket gondozzák, a gyermek megélhetéséhez és felnevelkedéséhez szükséges feltételeket megteremtsék. Ezen túlmenően ide tartozik a gyermek lakhatásának biztosítása és életpályájának megválasztása is. A gyermek lakhatását a szülők a saját háztartásukban kötelesek biztosítani és a gyermeknek akkor is ez lesz a lakóhelye, ha ideiglenesen máshol tartózkodik (pl. a tanulmányai folytatása során kollégiumban él). A tizenhatodik életévét betöltött gyerek saját akaratelhatározásából, a szülők hozzájárulása nélkül, ugyanakkor a gyámhatóság engedélyével megváltoztathatja a lakóhelyét. Az életpálya megválasztása érdekében a gyermek képességei figyelembevételével a szülők és a gyermek közösen

²⁰ Ptk. 4:150. § - 163. §

döntik el, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön. Ha azonban ebben a kérdésben vita van a felek között, a gyámhatóság dönt.

A szülői felügyeletet gyakorló szülők joga és kötelezettsége, hogy gyermekük minden olyan vagyonát kezeljék, amelyet a jogszabályok nem vonnak ki a kezelésük alól. Közös szülői felügyelet esetén a szülők közösen kezelhetik a gyermek vagyonát, annak sorsáról együtt kell dönteniük. A szülői felügyeletet közösen gyakorló szülők kölcsönösen vagy külön-külön meghatalmazást adhatnak egymásnak arra vonatkozóan, hogy a gyermek vagyonát az egyik szülő a másik helyett kezelje, ezt a meghatalmazást azonban közokiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalni. A vagyonfelhasználás körében rögzítésre kerül, hogy a szülő a vagyont terhelő kötelezettségek rendezése után a fennmaradó összeget a gyermek indokolt szükségleteinek fedezésére köteles fordítani. A szülők a gyermek vagyonának állagát csak Ptk.-ban meghatározott esetekben és sokszor csak a gyámhatóság jóváhagyásával vehetik igénybe. Amennyiben azonban a gyermek a szülő háztartásában nevelkedik és önálló keresménnyel rendelkezik, a szülő kérheti, hogy a háztartás költségeihez megfelelő mértékben járuljon hozzá. Bár a szülő erkölcsi felelőssége a vagyonkezelés terén rendkívül nagy, őt másokkal ellentétben nem terheli számadási és biztosítékadási kötelezettség (ellentétben például a gyermek gyámjával). A CsJK kimondja ugyanakkor, hogy a szülő a gyermek vagyonának kezelése során ugyanolyan gondossággal köteles eljárni, mintha a saját vagyonát kezelné. Ha a szülő szándékosan vagy súlyos gondatlanságból a gyermeknek kárt okoz, akkor a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint terheli felelőség. Amennyiben a vagyonkezelést a szülők a gyermek érdekeit súlyosan sértő módon látják el, úgy a gyámhatóság elrendelheti:

- a gyermek pénzének és értéktárgyainak gyámhatóság részére történő átadását,
- a szülők biztosítékadásra kötelezését,
- a vagyonkezelés gyámhatóság általi rendszeres felügyeletét,
- a szülők számadásra kötelezését,
- a szülő vagyonkezelői jogának és vagyoni ügyekben való képviseleti jogának korlátozását vagy megvonását (egyes ügyletekre vagy ügyek meghatározott csoportjára).

Ha a szülők vagyonkezelői joga megszűnik, kötelesek gyermekük vagyonát kiadni a nagykorú gyermeknek vagy annak, akinek kezelése alá a vagyon kerül.

A szülői felügyeletet gyakorló szülők joga és kötelezettsége, hogy gyermeküket személyi és vagyoni ügyeiben képviseljék, azaz főszabály szerint ők a gyermek törvényes képviselői. Ez a képviseleti jog azonban nem terjed ki a gyermek azon nyilatkozataira, amelyeket csak személyesen tehet (pl. a gyámhatósági engedéllyel rendelkező tizenhatéves kiskorú házasságkötése). Ezen kívül a szülő olyan esetekben sem képviselheti gyermekét, melyben érdekellentét áll fenn közöttük, azaz a szülő maga, házastársa, bejegyzett élettársa, élettársa, egyenesági rokona vagy az ő törvényes képviselote alatt álló más személy a gyermekkel szemben álló, ellenérdekű fél. Ilyen esetekben a gyámhatóság a gyermek képviselétére *eseti gyámot* rendel ki. Eseti gyám kirendelését bármely érdekelt, bármely hatóság kérheti, és annak hivatalból is helye van, jogkörét tekintve pedig ugyanazokat a jogokat és kötelezettségeket gyakorolhatja a képviselet tekintetében, mint a gyám.

3.3. A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése

A szülői felügyelet főszabály szerint mindkét szülőt megilleti, azt közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt. Ettől eltérni csak a szülők közös megállapodása, illetve a gyámhatóság vagy a bíróság eltérő döntése esetén lehet. További kivételes eset, ha azonnali intézkedést igénylő eset áll fenn. Ilyenkor a szülő önállóan is dönthet, viszont haladéktalanul tájékoztatni köteles a másik szülőt a fennálló helyzetről.²¹

Különélő szülők esetén a szülői felügyeleti jog rendezése elsősorban a szülők joga és kötelezettsége. A felek megállapodhatnak a szülői felügyeleti jog közös gyakorlásáról, illetve arról is, hogy valamelyik szülő kizárólagos szülői felügyeleti jogot kapjon. A szülők erre irányuló megállapodására utal, ha a gyermek hosszabb ideje háborítatlanul az egyikük háztartásában él és nevelkedik. A szülők megállapodása hiányában a bíróság dönt a kérdésben. Az eljárás a felek kérelmére és akár hivatalból is megindítható, a pert a szülők vagy a gyámhivatal kezdeményezheti.²² A bíróság a per során meghallgatja a szülőket és indokolt esetben a gyermeket is. A tizennegyedik életévét betöltött gyermek esetében nemcsak a meghallgatására kerül sor, hanem a bíróság a gyermek választásának

²¹ Ptk. 4:164. §

²² Ptk. 4:167. §

megfelelően rendezi a szülői felügyeletet. A gyermek döntésének figyelembevételét csak akkor mellőzheti, ha a gyermek által választott szülő kizárólagos szülői felügyeleti joggal való felruházása a gyermek fejlődését veszélyezteti. A bíróság ezen kívül kötelezheti is a szülőket, hogy a per lefolytatását megelőzően közvetítői eljáráson (*mediáción*) vegyenek részt. A bíróság fő mérlegelési szempontja az, hogy melyik szülő gondozásában biztosítható leginkább a gyermek megfelelő testi, lelki és erkölcsi fejlődése. Ha valamelyik szülő kizárólagos szülői felügyeletéről dönt a bíróság, a különélő szülő csak a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések tekintetében kap együttdöntési jogot, viszont indokolt esetekben ez a jog is korlátozható. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdések a következők:²³

- a gyermek állampolgárságának megváltoztatása,
- a gyermek nevének meghatározása és megváltoztatása,
- a gyermeknek a gondozó szülő lakóhelyétől eltérő tartózkodási hely kijelölése,
- a gyermek huzamos időtartamú vagy letelepedés céljából történő külföldi tartózkodási helyének kijelölése,
- a gyermek iskolájának és életpályájának megválasztása.

A különélő szülő vonatkozásában további fontos kérdés a kapcsolattartás rendezése. A gyermeknek ugyanis joga, a szülőnek pedig joga és kötelezettsége is, hogy egymással kapcsolatot tartsanak.²⁴ A szülőnek joga van gyermekével kapcsolatot tartani akkor is, ha szülői felügyeleti joga szünetel, kivéve, ha a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll. A szülőkön kívül a kapcsolattartásra a nagyszülő, a testvér, a gyermek szülőjének testvére és szülőjének házastársa is jogosult, utóbbi kettő csak akkor, ha a szülő és a nagyszülő nem él vagy a kapcsolattartásban tartósan akadályozva van, illetve, ha a kapcsolattartási jogát önhibájából nem gyakorolja.²⁵ Ezt meghaladóan kapcsolattartásra jogosult a mostohaszülő, a nevelőszülő, a gyám és az is, akinek a gyermekekre vonatkozó apasági vélelmét a bíróság megdöntötte, viszont ezekben az esetekben további feltétel, hogy csak kérelemre rendelhető el a

²³ Ptk. 4:175. §

²⁴ KÖRÖS András (szerk.): *Polgári Jog – Családjog, Az új Ptk. magyarázata III/VI*, HVG-ORAC, Budapest, 2013. 275.o.

²⁵ Ptk. 4:178. §

kapcsolattartás, és csak akkor, ha a gyermek hosszabb időn keresztül az érintett személy háztartásában nevelkedett.

A kapcsolattartási jog magában foglalja a gyermekkel való személyes találkozást, a gyermeknek a lakóhelyéről vagy a tartózkodási helyéről rendszeresen, meghatározott időtartamra történő elvitelét, a gyermekkel időszakonként, elsősorban az oktatási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttlétet, és kiterjed a kapcsolat személyes találkozás nélküli (pl. telefonon vagy skype-on való) fenntartására.

A kapcsolattartásnak két módozatát különíthetjük el, egyrészt a folyamatos kapcsolattartást, másfelől az időszakos kapcsolattartást. A *folyamatos kapcsolattartás* azt jelenti, hogy a kapcsolattartás visszatérően, rendszeres időközönként ismétlődik.²⁶ Ez magába foglalja többek között azt az esetet, amikor a gyermek lakóhelyén vagy szokásos tartózkodási helyén személyesen találkozik a különélő szülő a gyermekkel (meglátogatás), illetve azt is, amikor a különélő szülő rövidebb időtartamra a visszaadás kötelezettségével magával viszi a gyermeket (elvitel).

Az *időszakos kapcsolattartás* magában foglalja a gyermekkel a tanítási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttlétet, a külföldre vitel lehetőségével.²⁷ Ez a kapcsolattartási forma tehát a különélő szülőt a folyamatos kapcsolattartás mellett is megilleti és általában többhetes időtartamban akár megszakítva, akár folyamatosan gyakorolható. A gyakorlatban többször is előfordul az iskolai, óvodai tanítási szünetek fele-fele arányban történő megosztása. Fontos kiemelni azonban, hogy ilyenkor a megosztott oktatási szünet teljes időtartam alatt a folyamatos kapcsolattartásnak (rendszeres elvitelnek vagy látogatásnak) nincs helye.²⁸ Az időszakos kapcsolattartás rendezése során a bíróságoknak kihívást jelent az is, hogy az eltérő vallású, eltérő kultúrkörbe tartozó szülők esetén a gyermek mindkettő szokásainak, családi ünnepeinek részese legyen (pl., ha eltérő ünnepek vannak a családban).

A gyermek a kapcsolattartás gyakorlása folyamán külföldre is kivihető, viszont bármely formáról is legyen szó, a kapcsolattartásból eredő költségek viselése mindig a kapcsolattartás jogosultját terheli. A bíróság és a gyámhatóság azonban a szülők anyagi helyzetére és teljesítőképességére

²⁶ BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocínium Kiadó, Budapest, 2017. 458. o.

²⁷ Gyer. 27. § 4 bek.

²⁸ BARZÓ i.m. 462.o.

tekintettel ettől eltérően is határozhat, azaz a másik szülőt is kötelezheti a költségek viselésére.²⁹

A kapcsolattartás is alapulhat a felek megállapodásán, míg ennek hiányában a bíróság dönt róla. A kapcsolattartásra vonatkozó határozatban az alábbiakról kell rendelkeznie a bíróságnak³⁰:

- a kapcsolattartás gyakoriságáról, időtartamáról,
- a kapcsolattartás folyamatos és időszakos voltáról,
- arról, hogy felügyelt kapcsolattartásra kerül-e sor,
- a gyermek átadásának és visszaadásának helyéről, idejéről és módjáról,
- a kapcsolattartás elmaradására vonatkozó értesítési kötelezettségről és az elmaradt kapcsolattartás pótlásáról.

Ha a kapcsolattartás kérdésében a bíróság döntött, a kapcsolattartás megváltoztatását a határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven belül a bíróságtól lehet kérni. A kapcsolattartást akadályozó körülményekről a felek késedelem nélkül kötelesek tájékoztatni egymást. A jogosultnak fel nem róható okból elmaradt kapcsolattartást a legközelebbi megfelelő időpontban, de legkésőbb hat hónapon belül pótolni kell. A gyámhatóság vagy - házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti perben - a bíróság a felróható magatartást tanúsító szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult személy kapcsolattartási jogát a gyermek érdekében korlátozhatja vagy megvonhatja. A kapcsolattartás végrehajtásáról, illetve annak ellenőrzéséről a gyámhatóság gondoskodik.

Ha azok a körülmények, amelyeken a szülők szülői felügyeletről történő megállapodása vagy a bíróság döntése alapult, utóbb lényegesen megváltoztak, kérhető a szülői felügyelet megváltoztatása,³¹ de csak akkor, ha a változtatás a gyermek érdekeinek is megfelel. Nem hivatkozhat a körülmények megváltozása folytán a gyermek érdekére az a szülő, aki a változást felróható magatartásával saját maga idézte elő.³² Ha a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők már nem tudnak együttműködni, a közös szülői felügyeletet a bíróság bármelyik szülő kérelmére megszünteti.

²⁹ BARZÓ i.m. 458. o.

³⁰ Ptk. 4:181. § (3) bek.

³¹ Ptk. 4:170. §

³² Például, ha a kapcsolattartás alkalmával a gyermeket jogellenesen tartja magánál.

3.4. A szülői felügyelet szünetelése, megszűnése és megszüntetése

A szülői felügyelet gyakorlása nem csak joga, hanem kötelezettsége is a szülőnek. Előfordulnak azonban olyan esetek, amikor a szülő akadályoztatva van és nem képes ellátni a szülői felügyeletet. Ilyenkor szünetel a szülői felügyeleti joga. A szülői felügyelet szünetelésének eseteit a CsJK taxatív módon a következőképpen nevesíti:³³

- a szülő cselekvőképtelensége,
- a kiskorú szülő korlátozott cselekvőképessége
- a szülő cselekvőképességében a szülői felügyeleti jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott,
- a szülő ismeretlen helyen távol van, vagy ténylegesen akadályozva van a szülői felügyelet ellátásában,
- a gyámhatóság a gyermek családba fogadásához hozzájárult,
- a szülő hathetes életkoránál fiatalabb gyermeke örökbefogadásához járult hozzá, akkor a gyermek hathetes koráig,
- a gyermeket a gyámhatóság nevelésbe vette és a szülő szülői felügyeleti joga nem szűnt meg vagy azt a bíróság nem szüntette meg,
- a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezte el,
- a szülő a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll,
- a szülő olyan személlyel él együtt, akinek a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette

A felsorolt eseteken kívül a szülői felügyelet megszüntetése vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per jogerős befejezéséig szünetel a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, akinek a gyermekét a gyámhatóság ideiglenes hatállyal a különélő másik szülőnél, más személynél vagy intézményben helyezte el.

A szülői felügyeleti jog *megszűnését*³⁴ a törvény taxatív módon rögzíti, ilyenkor ugyanis az adott feltétel bekövetkezésének eredményeképp,

³³ Ptk. 4:186. §

³⁴ Ptk. 4:190. §

törvény erejénél fogva szűnik meg a szülői felügyeleti jog. Ez akkor következik be, ha:

- a gyermek nagykorúvá válik,
- a gyermeket örökbefogadják – kivéve, ha a házastárs fogadja örökbe,
- a szülő a gyermek örökbefogadásához hozzájárul – kivéve, ha a gyermek születésétől számított hat héten belül visszavonja a hozzájárulását,
- a szülő a gyermeket annak érdekében, hogy más nevelje fel - személyazonosságának feltárása nélkül - egészségügyi intézmény arra kijelölt helyén hagyja, és a gyermekért hat héten belül nem jelentkezik,
- a szülő halálával.

Amennyiben a szülői felügyeletet a szülők közösen gyakorolják, az egyik szülő halála esetén a szülői felügyelet továbbra is a túlélő szülőt illeti meg. A túlélő szülő válik jogosulttá a szülői felügyeleti jog gyakorlására, ha a kizárólagos szülői felügyelettel rendelkező szülő meghal. Ennek azonban további feltétele, hogy a túlélő szülő nem áll a szülői felügyelet megszüntetését kimondó ítélet hatálya alatt.

A legsúlyosabb eset a szülői felügyelet *bíróság általi megszüntetése*,³⁵ amely egyfelől szankciós jelleggel bír, emellett azonban preventív célokat is szolgál. Erre akkor kerülhet sor

- ha a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti, vagy
- a gyermeket más személynél helyezték el vagy nevelésbe vették, és az a szülő, akinek szülői felügyeleti joga szünetel, a gyermek elhelyezésére vagy a nevelésbe vételre okot adó magatartásán, életvitelén, körülményein önhibájából nem változtat.

A megszüntetés főszabály szerint csak az érintett gyermek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlására terjed ki, ugyanakkor, ha a bíróság valamelyik gyermekének személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítéli a szülőt, akkor az a többi gyermek feletti szülői felügyeletre is kihat. A bíróság kifejezetten rendelkezhet úgy is, hogy a megszüntetés a jövőben születendő gyermekekre is kihasson. A szülői

³⁵ Ptk. 4: 191. §

felügyelet megszüntetésének jogkövetkezmenyei rendkívül súlyosak: az ilyen személy nem fogadhat örökbe, nem viselhet gyámságot, gyermek nála nem helyezhető el és a gyermekkel való kapcsolattartásra sincs joga.

A bíróság a jövőre nézve (ex nunc hatállyal) visszaállítja³⁶ a szülői felügyeletet, ha az az ok, amely miatt azt megszüntették, már nem áll fenn és nincs egyéb olyan ok sem, amely a megszüntetésre alapul szolgálna.

3.5. A gyermekelhelyezés

Ahogy korábban már többször is utalást tettünk rá, a gyermeknek alapvető joga, hogy a saját családjában nevelkedjen, így az onnan történő kiemelésre csak nagyon súlyos vagy indokolt esetben kerülhet sor. A CsJK azonban a szülői felügyelet körében tárgyalja azt az esetet, amikor a gyermek megfelelő fejlődése egyik szülő szülői felügyeletének gyakorlása révén sem valósulhat meg és ezáltal a gyermek érdekei veszélyeztettek. Ekkor a bíróság döntést hozhat *a gyermek harmadik személynél történő elhelyezéséről*.³⁷ Az elhelyezésnek azonban feltétele, hogy a harmadik személy hozzájáruljon ahhoz, azaz, hogy a gyermek nála történő elhelyezését maga is kérje. Ebben az esetben az a személyt, akinél a gyermeket a bíróság elhelyezte, a gyermek gyámjával kell rendelni, a szülők szülői felügyeleti joga pedig szünetelni fog az elhelyezés időtartamára. A személyi kör tekintetében a törvény nem tartalmaz korlátozást, előnyben részesíti azonban azokat a személyeket, aki a gyermek gondozásában, nevelésében már korábban is részt vettek (pl. nagyszülők, a szülők testvérei, egyéb rokonok). A gyermekelhelyezés vonatkozásában – a szülői felügyelethez hasonlóan – a szülő és a gyámhivatal is indíthat pert, valamint a körülmények lényeges változása esetén itt is helye van a gyermekelhelyezés megváltoztatásának. Lehetséges a gyermekelhelyezés megszüntetése is, ha a körülményekből alapos okkal következik, hogy a szülő a jövőben képessé válik a szülői felügyeleti jog gyakorlására.

³⁶ Ptk. 4:192. §

³⁷ Ptk. 4:169. §

4. A KISKORÚ GYERMEK ÉS A TOVÁBBTANULÓ, NAGYKORÚ GYERMEK TARTÁSA

4.1. A tartás feltételrendszere

A gyermektartás szabályozása két nagy részből épül fel: vonatkoznak rá egyfelől a rokontartás általános szabályai, illetve a gyermektartásra vonatkozó speciális előírások. Az alapján azonban, hogy az érintett gyermek kiskorú vagy nagykorú, tovább specializálja a szabályokat a Ptk. Családjogi Könyve. A gyermektartás (legyen szó akár kiskorú, akár nagykorú gyermekről), mint rokontartási kötelezettség több feltétel együttes fennállása esetén áll be. Ezek a feltételek a következők:³⁸

1. a jogosult önhibán kívüli rászorultsága,
2. ne legyen tartásra kötelezhető házastárs, bejegyzett élettárs, volt házastárs, volt bejegyzett élettárs vagy volt élettárs,
3. a jogosult személyében ne álljon fenn érdemtelenégi ok,
4. legyen teljesítőképességgel rendelkező tartásra kötelezhető rokon.

Kiskorú gyermek esetében a rászorultság vélelmezett, azaz míg egyéb esetekben a rászorultság tényét bizonyítani kell a jogosultnak, addig itt a bizonyítás a vélelem megdöntése érdekében arra terjed ki, hogy a kiskorú nem szorul tartásra. A vélelem a gyermek nagykorúságának betöltése után is, legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig érvényesül, ha az érintett gyermek középfokú iskolai tanulmányokat folytat.

Nagykorú gyermek tartása esetén a rászorultság eltérő tartalommal jelentkezik. A jogalkotó célja ugyanis az, hogy a felsőfokú tanulmányok folytatása során biztosítsa az érintett zavartalan képzését. Éppen ezért a Ptk. úgy fogalmaz, hogy A továbbtanuló nagykorú, munkaképes gyermek a rászorultsági vélelem esetén kívül is jogosult a tartásra, ha szükséges tanulmányai indokolt időn belüli folytatása érdekében arra rászorul. A szükséges tanulmányok kifejezés a felsőfokú képzéseket (pl. főiskola, egyetem) foglalja magában és csak az első képesítés megszerzésére (ennek megfelelően osztatlan képzés esetén a teljes képzési időre, más rendszerek esetén az alap- és a mesterdiploma megszerzésének együttes időtartamára) terjed ki. A bírói gyakorlat egyértelművé teszi, hogy csak az első képesítés

³⁸ Ptk. 4:194. § (1) bek.

megszerzéséig tekinthető a nagykorú gyermek rászorultnak, ez alól csak indokolt esetekben tehető kivétel, például ha valamilyen objektív akadály van a megszerzett képesítés szerinti munkavégzésének.³⁹

A tartás második feltétele, hogy az érintett csak abban az esetben válik tartásra jogosulttá, ha nincs olyan házastársa, bejegyzett élettársa volt házastársa, vagy volt bejegyzett élettársa, aki a tartásáról megfelelően gondoskodni tudna. Tekintettel arra, hogy a CsJK az élettársak vonatkozásában hasonló szabályokat alkalmaz, mint házastársak esetén, így harmadik feltételként bekerült, hogy a rokontartásból eredő jogosultság csak abban az esetben áll fenn, ha a jogosultnak tartásra kötelezhető volt élettársa sincs.

Kiskorú gyermek esetében nem merülhet fel a házastárs, amennyiben ugyanis a kiskorú (aki a tizenhatodik életévét már betöltötte) házasságot köt, a házasságkötés által nagykorúvá válik, ezáltal kikerül a jogosult körből. A nagykorú, továbbtanuló gyermek esetén már előfordulhat házastárs, élettárs, így esetükben ezek a személyek kötelezhetőek elsősorban a tartás nyújtására.

A harmadik feltétel az érdemtelenység hiánya. Kiskorú gyermek esetén nem vizsgálható az érdemtelenység, a kiskorú – bármilyen magatartást tanúsít is – nem válhat érdemtelenné. A nagykorú, továbbtanuló gyermek érdemtelenységét megalapozhatja azonban, ha a tartásra kötelezettel vagy vele együtt élő hozzátartozójával szemben olyan súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít vagy olyan életvitelt folytat, amely miatt tartása a kötelezettől nem várható el.⁴⁰ Szintén érdemtelenné válik a nagykorú gyermek a tartásra, ha a tartásra kötelezettel kellő indok nélkül nem tart kapcsolatot.⁴¹ Emellett a szülő nem köteles a nagykorú gyermek tartására akkor sem, ha a gyermek tanulmányi és vizsgakötelezettségének rendszeresen, önhibájából nem tesz eleget.⁴² Erre nézve a szülő az adott oktatási intézménytől információt kérhet, a tanulmányokat biztosító intézmény pedig köteles a szükséges tájékoztatást megadni a szülő kérelmére a tanulmányok végzésének fennállásáról vagy megszűnéséről. A szülő a huszonötödik életévét betöltött, továbbtanuló gyermekének

³⁹ BARZÓ Tímea: *A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása*. In: Osztovics András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Opten Kiadó, Budapest, 2014. 420-424.

⁴⁰ Ptk. 4:194. § (2) bek.

⁴¹ Ptk. 4:220. § (4) bek.

⁴² Ptk. 4:220. § (3) bek. b) pont

tartására rendkívül indokolt esetben kötelezhető.⁴³ (pl. ha az általános osztatlan képzéshez kapcsolódó egyetemi diploma megszerzéséig csak 1 év van hátra.

4.2. A gyermektartás módja és mértéke

A kiskorú gyermek tartására a szülő a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles. Kivéve, amikor a gyermek indokolt szükségleteit munkával szerzett keresménye vagy vagyonának jövedelme fedezi, vagy ha a gyermeknek van más egyenesági rokona, aki tartásra kötelezhető.⁴⁴

A szülő a saját háztartásában nevelt gyermekének a tartást elsősorban természetben nyújtja, így többek között neveli, gondozza, ellátja ruhával, biztosítja az élelmezését, lakhatását. A különélő szülő a gyermek indokolt szükségleteit a gyermeket ténylegesen eltartó személy kezéhez teljesített tartásdíj fizetése formájában nyújtja elsődlegesen, ez azonban nem zárja ki azt, hogy a különélő szülő természetbeni tartást nyújtson. A szülő akkor is kötelezhető gyermektartásdíj fizetésére a saját háztartásában élő gyermek után ha tartásáról nem gondoskodik.⁴⁵ Az ideiglenes hatállyal elhelyezett, valamint a nevelésbe vett kiskorú után nem gyermektartásdíjat, hanem gondozási díjat kell fizetni a szülő(k)nek.

A gyermektartásdíjról a szülők saját maguk is megállapodhatnak, megegyezés hiányában azonban a bíróság dönt róla. A megállapodással szembeni elsődleges követelmény (amit az eljáró hatóságnak vizsgálnia kell) a gyermek érdekeinek elsődlegessége. A szülők megállapodhatnak abban is, hogy a tartásra köteles személy egyszeri megfelelő vagyoni értéket ajánl fel.⁴⁶ Pl. A szülők az ingatlanon fennálló közös tulajdont úgy szüntetik meg, hogy a gondozó anya váltja magához az apa tulajdoni illetőségét, amelybe betudja az apát terhelő lejárt és a jövőben esedékes gyermektartásdíjat. Az egyezségben a feleknek ilyenkor is meg kell állapodniuk a tartás havi összegéről, és rögzíteni kell, hogy az átadott vagyontárgy mennyi időre fedezi a tartást. A perben kötött egyezséget a bíróságnak, a peren kívül kötött egyezséget pedig a gyámhivatalnak kell jóváhagyni. A bíróság azonban az egyszeri szolgáltatás ellenére is

⁴³ Ptk. 4:220. § (5) bek.

⁴⁴ Ptk. 4:215. § (1) bek.

⁴⁵ Ptk. 4:216. § (2) bek.

⁴⁶ Ptk. 4:217. §

elrendelheti a tartásdíj-fizetést, ha az a körülmények előre nem látható és lényeges változása miatt a gyermek érdekében vagy valamelyik fél súlyos érdeksérelmének elhárítása miatt (pl. a gyermek betegsége, vagy tanulmányút finanszírozása) indokoltá válik.

A gyermektartásdíj megállapításakor a bíróságnak több szempontot kell vizsgálnia:⁴⁷

- Az első a *gyermek indokolt szükséglete*, ami a gondozás, nevelés, a lakhatás és a taníttatás alapvető költségeit foglalja magába. Az indokolt szükséglet megállapításának nehézségét jelenti, hogy eltérő életszínvonalon nevelkednek a gyermekek, így mindig az egyedi körülmények gondos mérlegelésére van szükség. Egységes azonban a bírói gyakorlat atekintetben, hogy a luxuskiadások (például egy tengerparti nyaralás költségei) nem tartoznak az indokolt szükségletek körébe. Ha azonban a gyermek érdekében olyan rendkívüli kiadás merül fel, amelynek fedezését a tartásdíj kellő előrelátás mellett sem biztosítja, a tartásra kötelezett ezen rendkívüli kiadás arányos részét is köteles megtéríteni.
- A bíróság által vizsgálandó második tényező *a szülők jövedelmi és vagyoni viszonyai*. Ennek keretében a szülők valamennyi bevételeit számításba kell venni. Számos alkalommal szembesülnek a bíróságok azzal a problémával, hogy más a jövedelemkimutatása a tartásra kötelezett szülőnek és más a tényleges vagyoni helyzete. Ilyen esetekben a bíróságok nemcsak az okirati bizonyítékokat veszik figyelembe, hanem egyéb tényezőket is a mérlegelés körébe vonnak, a valós jövedelmi helyzet feltárása érdekében.
- A harmadik elem, amit vizsgál a bíróság, hogy a kötelezett háztartásában van-e más olyan gyermek, aki a tartásra a tartást igénylővel egysorban jogosult. (pl. olyan esetben, amikor a tartásra kötelezett szülő mind az előző, mind a fennálló házasságából származó gyermekek tartására köteles)
- Az utolsó vizsgálandó tényező a gyermek saját vagyona, illetve a gyermek után a szülőknek juttatott gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátások.

A tartásdíj összegét gyermekenként általában a kötelezett átlagos jövedelmének tizenöt-huszonöt százalékában kell meghatározni, azonban

⁴⁷ BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocínium, Budapest, 2017. 513.-514. o.

mindig határozott összegben.⁴⁸ A bíróság azonban úgy is rendelkezhet, hogy a tartásdíj évente, minden év január 1. napjától a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett éves fogyasztói árindex növekedésének mértékével - külön intézkedés nélkül – módosuljon, ezt nevezzük indexálásnak. Ha a szülők két vagy több gyermek tartására kötelesek, a tartásdíjat úgy kell megállapítani, hogy egyik gyermek se kerüljön a másiknál kedvezőtlenebb helyzetbe, különösen akkor, ha nem egy háztartásban nevelkednek.

A tartásdíjat időszakonként előre kell fizetni.⁴⁹ Ha a jogosult a tartásra részben szorul rá, tartáskiegészítés illeti meg.

A tartás teljesítését a bíróság határozott és határozatlan időre egyaránt elrendelheti, a határozott időre történő megállapításnak azonban előfeltétele, hogy a jogosult rászorultsága a meghatározott idő elteltével vagy a feltétel bekövetkeztével megszűnjön. Kiskorú esetében ez a nagykorúság elérését jelenteni, továbbtanuló nagykorú gyermeknél pedig a tanulmányok befejezését. Ha a felek megállapodásának vagy a bíróság ítéletén alapuló tartás meghatározásának alapjául szolgáló körülményekben olyan változás következett be, amely következtében a tartás változatlan teljesítése valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, a tartás mértékének vagy szolgáltatása módjának a megváltoztatását kérhetik az érintettek.⁵⁰ A gondozó szülő, akinek a kezéhez a tartásdíjat folyósítják, köteles a bíróságnak bejelenteni, ha a gyermek tartásra való rászorultsága megszűnt, ezzel egyidejűleg értesíteni kell a kötelezettet is. Amennyiben ezt a kötelezettséget elmulasztja, felelősséggel tartozik.

A tartásdíjra, mint alimentációs szolgáltatásra speciális elévülési idő vonatkozik: hat hónapnál régebbi tartásdíj-visszakövetelés, mint igény ugyanis nem érvényesíthető. Ha azonban a jogosult a követelés érvényesítésével alapos ok miatt késlekedett, hat hónapot meghaladóan is érvényesíthető, ugyanakkor még ilyen esetekben sem lehet a három évnél régebbi időre tartási követelést bírósági úton érvényesíteni.⁵¹

⁴⁸ Ptk. 4: 207. §

⁴⁹ Ptk. 4:206. § (3) bek.

⁵⁰ Ptk. 4:210. §

⁵¹ Ptk. 4:208. § (3) bek.

4.3. Mostohagyermek, mostohaszülő és nevelőszülő tartása⁵²

A törvény a mostohagyermek tartását akkor teszi kötelezővé, ha a mostohaszülő beleegyezett abba, hogy házasátára a vele együtt élő gyermeket magával hozza a közös háztartásba. Ez a szakasz azonban visszafelé is érvényesül, vagyis, ha a mostohaszülő hosszabb ideig gondoskodott a mostohagyermek tartásáról, akkor a gyermek köteles lesz tartani a mostohaszülőt is.

A nevelőszülő esetén már többletfeltételekkel találkozunk, a nevelt gyermek ugyanis csak akkor köteles a nevelőszülőt tartani, ha

- a nevelőszülő a saját háztartásában,
- huzamosabb ideig,
- ellenszolgáltatás nélkül gondozta a gyermeket.

5. AZ ÖRÖKBEFOGADÁS

5.1. Az örökbefogadás célja és feltételrendszere

Az *örökbefogadás célja* kettős, egyfelől családi kapcsolat létesítése, azaz, hogy a vérségi kapcsolattal azonos értékű kötelék jöjjön létre az örökbefogadó és az örökbefogadott gyermek között, annak minden családjogi és öröklési jogi következményeivel együtt. A másik cél a gyermek családi közösségben való nevelése. Alapvető erkölcsi igény ugyanis, hogy a család biztonságára, az abban történő nevelkedésre ne csak a vér szerinti leszármazónak legyen lehetősége, hanem abban részesülhessen az a gyermek is, akinek szülei meghaltak, vagy élnek ugyan, azonban gyermeküket nem képesek megfelelően nevelni. A kiskorú gyermek családban történő nevelkedése csak úgy biztosítható, ha teljes családba kerül. Ez megvalósulhat azáltal, hogy két személy fogadja örökbe a gyermeket, de akár úgy is, hogy az adott személy a házasátára gyermekét fogadja örökbe. Ez a *közös gyermekké fogadás* intézménye. Nem kizárt azonban az sem, hogy egyedülálló személy fogadjon örökbe gyermeket.⁵³

⁵² Ptk. 4:199. §

⁵³ BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocínium, Budapest, 2017. 323.-326. o.

Az örökbefogadás *feltételrendszere* összetett, a Ptk. családjogi normái számos követelményt támasztanak mind az *örökbefogadott gyermek*, mind az *örökbefogadó szülő* vonatkozásában. Az első és legfontosabb feltétel, hogy csak kiskorú gyermek fogadható örökbe. Általános feltételként kerül rögzítésre, hogy az örökbefogadáshoz az örökbe fogadni szándékozó személyeknek és a gyermek törvényes képviselőjének a közös, egyező akaratot tükröző kérelme szükséges, valamint, hogy az örökbefogadásra váró gyermek szülei – egyedüli gyermekké fogadás esetén pedig a házastárs – hozzájáruljanak⁵⁴. Ha az örökbefogadásra váró gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, az ő beleegyezése is szükséges az eljárás lefolytatásához, illetve a tizennégy év alatti, ugyanakkor ítélőképessége birtokában lévő kiskorú véleményét minden esetben megfelelő súllyal figyelembe kell venni. Az örökbefogadást nem lehet engedélyezni, ha az örökbefogadás a felek vagy az örökbefogadásban közreműködő személyek vagy szervezetek részére indokolt költségeiket meghaladó vagyoni előnnyel jár⁵⁵. Az érintettekre vonatkozó további speciális követelményeket az alábbi táblázat foglalja össze:⁵⁶

Örökbefogadott	Örökbefogadó
kiskorú személy	alkalmasság
	cselekvőképesség
szülő nem képes a gyermek felnevelésére	25. életév betöltése
	megfelelő korkülönbség: gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel idősebb (kivéve rokon és házastárs gyermekének örökbefogadása)
	nem áll közügyektől való eltiltás hatálya alatt és a bíróság nem szüntette meg a szülői felügyeleti jogát

⁵⁴ Ptk. 4:120. § (1) bek.

⁵⁵ Ptk. 4:130. §

⁵⁶ Lásd részletesebben: BARZÓ Tímea: *Az örökbefogadás*. In: Osztovics András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Opten Kiadó, Budapest, 2014. 183-264.o.

5.2. Az örökbefogadási eljárás

Az *örökbefogadási eljárás* az örökbe fogadni szándékozó személy(ek) *kérelmére* indul meg, a gyámhivatal hivatalból nem indíthatja meg az eljárást. Az örökbefogadásra alkalmasnak nyilvánító eljárás és a konkrét gyermek örökbefogadásának engedélyezésére irányuló eljárás általában időben elkülönül egymástól. Abban az esetben, ha a gyermeket rokonok, a szülő házastársa, illetve a gyermeket a szülő hozzájárulásával legalább egy éve folyamatosan a saját háztartásában nevelő, illetve külföldi személy kívánja örökbe fogadni, ezeknek a személyeknek az alkalmasságát az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás keretében állapítja meg a gyámhatóság⁵⁷.

Az alkalmasság vizsgálata során felméri az örökbefogadni kívánó személyek egészségi állapotát, pszichikai alkalmasságát, illetve környeztetanulmány készül. Ezen kívül az érintetteknek részt kell vennie egy örökbefogadói tanfolyamon, és szakmai tanácsadáson is. Fontos annak a vizsgálata is, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy és az általa örökbe fogadandó gyermek között kialakult-e megfelelő kapcsolat, továbbá sikerült-e a gyermeknek az örökbefogadó családjába beilleszkednie. Az örökbe fogadni szándékozó személynek ezért a gyermeket legalább 1 hónapig kötelezően gondoznia kell a saját háztartásában. A gyámhatóságnak ugyanis az örökbefogadás engedélyezése előtt meg kell győződnie a gyermeknek a kötelező gondozási idő alatti családba történő beilleszkedéséről.⁵⁸ A kötelező gondozás kivételesen mellőzhető, ha

- az örökbefogadó szülő és a vérszerinti szülő házastársak,
- az örökbefogadó szülő – a vérszerinti szülő hozzájárulásával – a gyermeket már legalább egy éve a saját háztartásában gondozza,
- a nevelésbe vett gyermeket a nevelőszülő fogadja örökbe, feltéve, hogy a gyermek neveléséről, gondozásáról már legalább egy éve a saját háztartásában gondoskodott,
- ha az ideiglenes hatállyal elhelyezett, hathetesnél fiatalabb, örökbefogadni kívánt gyermeket az érintett egy hónapa saját háztartásában gondozza,
- családbafogadó gyám fogadja örökbe a gyermeket.

⁵⁷ Ptk. 4:122. § (2) bek.

⁵⁸ Ptk. 4:128. §

5.3. Az örökbefogadás típusai

Az örökbefogadásnak két formája ismert: a nyílt és a titkos örökbefogadás. *Nyílt örökbefogadásról* akkor beszélünk, ha a vér szerinti szülő meghatározott, általa ismert örökbefogadó tekintetében járul hozzá az örökbefogadáshoz. Ezzel szemben *titkos az örökbefogadás*, amennyiben a vér szerinti szülő olyan módon járul hozzá gyermeke örökbefogadásához, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri, vagy ha a szülő hozzájárulására a törvényben taxatív felsoroltak szerint nincs szükség.⁵⁹

Mind a nyílt, mind a titkos örökbefogadásra igaz, hogy a szülő a hozzájáruló nyilatkozatát a gyermek születésétől számított hat héten belül visszavonhatja. Erre a lehetőségre a szülőt kifejezetten figyelmeztetni kell az eljárás során. Amennyiben nem vonja vissza a hozzájárulását, a gyermek hathetes korának betöltésével törvény erejénél fogva megszűnik a vérszerinti szülő szülői felügyeleti joga⁶⁰. A nyílt örökbefogadás szülői hozzájárulás esetén is a területi gyermekvédelmi szakszolgálat (TEGYESZ) vagy örökbefogadást elősegítő más szervezet (pl. Gólyahír Egyesület) közreműködésével jöhet létre, kivéve a rokon általi örökbefogadást, illetve a közös gyermekké fogadást.

A titkos örökbefogadás esetén a szülő hozzájárulásán kívül a gyámhatóság engedélye is szükséges, ha a gyermek a hatodik életévét betöltötte vagy egészségileg károsodott. Az alacsony életkort az a körülmény indokolja, hogy az érintettek között ilyenkor könnyebben alakul ki és mélyül el a szülő-gyermek viszony. Az egészségileg károsodott gyermek esetében pedig azért van szükség a gyámhatóság jóváhagyására, hogy körültekintően felmérhessék, a szülők képesek lesznek a beteg gyermek felnevelésére, tisztában vannak a betegségből adódó nehézségekkel és tudatosan vállalják azt. Titkos örökbefogadás esetén a szülő az örökbefogadásról nem kap értesítést és az örökbefogadásról hozott határozat ellen jogorvoslással nem élhet, ezen kívül a vérszerinti és az örökbefogadó szülő nem kap tájékoztatást egymás természetes személyazonosító adatairól. A titkos örökbefogadás körében a törvény

⁵⁹ BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocínium, Budapest, 2017. 342. o.

⁶⁰ Ptk. 4:190. § (1) bek. b) pont

külön nevesíti azokat az eseteket, amikor nem szükséges a vérszerinti szülő hozzájárulása az örökbefogadáshoz. Ezek a következők⁶¹:

- ha a vérszerinti szülő szülői felügyeletet megszüntető jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll;
- ha a vérszerinti szülő nevelésbe vett gyermekét a gyámhatóság örökbefogadhatónak nyilvánította;
- ha a vérszerinti szülő nem kiskorúság miatt cselekvőképtelen;
- ha a vérszerinti szülő személye ismeretlen, vagy aki ismeretlen helyen tartózkodik, és a felkutatására tett intézkedések nem vezettek eredményre; vagy
- ha a vérszerinti szülő gyermekét annak érdekében, hogy más nevelje fel – személyazonosságának feltárása nélkül - egészségügyi intézmény által arra kijelölt helyen hagyja és hat héten belül a gyermekért nem jelentkezik.

Ezt meghaladóan a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermeket legfeljebb két évre (indokolt esetben további két évvel meghosszabbítva) akkor is *örökbefogadhatónak nyilvánítja, ha*.⁶²

- ha a szülőjének szülői felügyeleti joga nem szűnt meg és a szülő önhibájából gyermekével egy éve nem tart rendszeres kapcsolatot vagy fél éven át semmilyen formában nem tart kapcsolatot, illetve életvitelén, körülményein nem változtat, és emiatt a nevelésbe vétel nem szüntethető meg,
- ha a szülőjének szülői felügyeleti joga nem szűnt meg és a szülő önhibájából lakó- és tartózkodási helyét az új lakó- és tartózkodási helyének hátrahagyása nélkül megváltoztatja, és az annak felderítésére irányuló intézkedések hat hónapon belül nem vezetnek eredményre.

5.4. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadás legfontosabb joghatása, hogy az örökbefogadott új családi jogállást kap. Az örökbefogadott az örökbefogadó szülők vérszerinti gyermekének jogállásába lép, az örökbefogadók pedig a vér

⁶¹ Ptk. 4:127. § (1) bek.

⁶² Ptk. 4:124. § (1) bek.

szerinti szülők jogaival és kötelezettségeivel rendelkeznek. Ezt meghaladóan rokoni kapcsolat keletkezik az örökbefogadó és rokonsága, valamint az örökbefogadott között, amelyhez szorosan kötődik az öröklési kapcsolat létrejötte is. Az örökbefogadott az örökbefogadás fennállása alatt az *örökbefogadó vér szerinti leszármazójaként örököl*, ha az öröklés megnyílásakor az örökbefogadás hatályos.⁶³

Az örökbefogadás folytán a leszármazáson alapuló rokonságból származó szülői felügyeleti és rokontartási jogok és kötelezettségek megszűnnek, kivéve, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe. Kivételesen indokolt esetben azonban a gyámhatóság nyílt örökbefogadás esetén azt a vér szerinti szülőt is feljogosíthatja a kapcsolattartásra, aki hozzájárult gyermekének a másik szülő házastársa által történő örökbefogadásához.

A CsJK a névviselés tekintetében rögzíti, hogy az örökbefogadott gyermek főszabályként az örökbefogadó nevét viseli, kivételesen azonban a gyámhatóság engedélyezheti, hogy megtartsa a saját családi nevét és keresztnévét.

A gyermek születését újra anyakönyvezik, ami azt jelenti, hogy az örökbefogadott a vér szerinti gyermek jogállásába kerül és a tényleges származása fedve marad. Ha a gyermeket házastársak fogadták örökbe, a születési anyakönyvből mindkét vér szerinti szülő adatait törölni kell, és az örökbefogadókat kell vér szerinti szülőkként bejegyezni. Ha az örökbefogadó a házastársának a gyermekét fogadja örökbe, a házastárs adatai változatlanok maradnak, és az örökbefogadó adatait a másik szülő helyébe jegyzik be. Az egyedülálló személy által történő örökbefogadásra külön szabályok vonatkoznak: az egyik vér szerinti szülőként az örökbefogadót, a másik vér szerinti szülőként azonban képzelt személyt kell a gyermek születési anyakönyvébe bejegyezni.

Az örökbefogadott felvilágosítást kérhet a gyámhatóságtól arról, hogy őt örökbefogadták-e, él-e a vér szerinti szülője, van-e testvére, és - ha a tizennegyedik életévét betöltötte - vér szerinti szülőjének, testvéreinek természetes személyazonosító adatairól is. A tizennegyedik életévét betöltött gyermek a kérelmet törvényes képviselője hozzájárulása nélkül is előterjesztheti. Erről az örökbefogadási eljárás során a feleket tájékoztatni kell. A felvilágosítás megadásához azonban a jogszabály megköveteli a

⁶³ Lásd részletesen: BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocínium, Budapest, 2017. 357.-368. o.

vérszerinti szülő és a testvér, kiskorú kérelmező esetén pedig az örökbefogadó szülők - vagy ha a kérelmezőnek más a törvényes képviselője, annak - meghallgatását. Nincs szükség azonban a vér szerinti szülő, a testvér, az örökbefogadó vagy más törvényes képviselő meghallgatására, ha ismeretlen helyen távol van vagy meghallgatása elháríthatatlan akadályba ütközik. A vér szerinti szülő és a testvér természetes személyazonosító adatai nem közölhetők az örökbefogadottal, ha

- a vér szerinti szülő, a testvér, az örökbefogadó vagy más törvényes képviselő meghallgatása ismeretlen helyen való távollét vagy elháríthatatlan akadály miatt nem lehetséges;
- a vér szerinti szülő, a testvér úgy nyilatkozik, hogy a természetes személyazonosító adatai nem közölhetők;
- a kiskorú gyermek érdekeivel ellentétben áll.

Más a helyzet a vérszerinti szülő egészségügyi adataival kapcsolatban, ha ugyanis a gyermek egészsége szempontjából jelentős adatról van szó (pl. genetikai megbetegedések), arról adható tájékoztatás, viszont a vérszerinti szülő természetes személyazonosító adatai ekkor sem közölhetők.⁶⁴

5.5. Az örökbefogadás hatálytalanná válása, felbontása és az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatok

Az örökbefogadás hatálytalanná válik, ha az örökbefogadó az örökbefogadottat teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal gyermekének ismeri el vagy ha az örökbefogadót jogerős bírósági ítélet következtében az örökbefogadott apjának vagy anyjának kell tekinteni. Ilyenkor az örökbefogadást úgy kell tekinteni, mintha létre sem jött volna. A hatálytalanná válás a törvény erejénél fogva következik be, a hatálytalanná válásról nem kell külön határozatot hozni.⁶⁵

Az örökbefogadást az örökbefogadó és az örökbefogadott kölcsönös kérelme alapján a gyámhatóság bontja fel. Az a körülmény, hogy az örökbefogadott még kiskorú, nem akadály a közös megegyezés alapján történő felbontásnak, viszont az csak akkor engedélyezhető, ha a felbontás a kiskorú érdekeit szolgálja.

⁶⁴ Ptk. 4:136. §

⁶⁵ Ptk. 4:137. §

Az örökbefogadás a gyámhatósági határozat véglegessé válásával szűnik meg. Ha bármelyik fél az eljárás folyamán meghal és a feltételek fennállnak, az örökbefogadás joghatásai a kérelem beadásának napjára visszamenő hatállyal szűnnek meg.

Amennyiben a felek között nincs megegyezés, az örökbefogadás felbontására egyoldalú kérelem alapján a bíróságon kerül sor. A bíróság akkor bontja fel az örökbefogadást, ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó olyan magatartást tanúsít, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik fél számára elviselhetetlenné válik. Ha az örökbefogadott gyermek kiskorú, akkor az örökbefogadó kérelmére csak kivételesen indokolt esetben bontható fel az örökbefogadás.⁶⁶

A bíróságnak gondosan kell vizsgálni, hogy tartós, az örökbefogadási kapcsolatot valóban meghiúsító körülményről van-e szó, vagy pedig múló, átmeneti, esetleg nevelési nehézségekből eredő problémákról. A bírói gyakorlat szerint csak az erkölcsileg vagy jogilag súlyosan felróható magatartás vonja maga után az örökbefogadás felbontását. (A szülők házasságának felbontása nem tekinthető olyan körülménynek, amely az örökbefogadási kapcsolatot véglegesen meghiúsítaná, az örökbefogadó felé tanúsított durvaság, tettelegesség azonban igen.⁶⁷) Az örökbefogadás felbontását bármelyik fél kérheti. A kiskorú örökbefogadott érdekében a gyámhivatal is indíthat pert. Az örökbefogadás a felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján szűnik meg. Az örökbefogadás felbontása az örökbefogadás joghatásait a jövőre nézve szünteti meg.

Külön fejezetben rendelkezik a CsJK az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatokról⁶⁸. Ez alapján az örökbefogadással kapcsolatos jognyilatkozatokat főszabály szerint *személyesen* lehet megtenni. Személyesen, törvényes képviselője hozzájárulása nélkül teheti meg a jognyilatkozatát a korlátozottan cselekvőképes kiskorú is. Kivételt jelent a cselekvőképességében a családjogi jognyilatkozatok tekintetében részlegesen korlátozott személyek jognyilatkozata, melyhez a törvényes képviselő hozzájárulása szükséges. Cselekvőképtelen személy helyett

⁶⁶ Ptk. 4:138. § - 139. §

⁶⁷ Az örökbefogadás felbontása indokolt, ha annak fenntartása az örökbefogadó bűncselekményt is megvalósító magatartása miatt a többszörösen sérült és visszamaradt kiskorú örökbefogadottra elviselhetetlenné vált. - BH2015.68.

Az örökbefogadás felbontására nem kerülhet sor azon az alapon, hogy az örökbefogadó szülők házasságát a bíróság felbontotta és a különélő örökbefogadó szülő nem kívánja a kiskorú gyermekével a kapcsolatot tartani. - BH2010.185.

⁶⁸ Ptk. 4:145. §

pedig csak a törvényes képviselő járhat el. A tizennegyedik életévét be nem töltött, de ítélőképessége birtokában lévő kiskorút a gyámhatóságnak meg kell hallgatnia.

6. A GYÁMSÁG

6.1. A gyámrendelés

A gyámság nem más, mint a szülői felügyeletet helyettesítő jogintézmény, melynek célja a gyámoltak személyi és vagyoni érdekeinek védelme.⁶⁹

A Ptk. a Családjogi Könyv utolsó elemeként tisztázza a gyámság jogintézményére vonatkozó főbb szabályokat elismerve ezzel annak családjogi jellegét. A Ptk. a 4:223. §-a ugyanis kimondja, hogy az a kiskorú, aki nem áll szülői felügyelet alatt, az gyámság alá tartozik. Kiskorúnak azt a gyermeket tekinthetjük, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be és házasságkötés által sem vált nagykorúvá. A jogintézmény sajátossága, hogy a szülői felügyelettel ellentétben nem ipso iure keletkezik, hanem a gyámhatóság határozata alapján kerül kirendelésre a gyám.⁷⁰

A szülői felügyelet az egyik legerősebb jogosultság a szülő és gyermek viszonyában, viszont vannak esetek, amikor nincs olyan személy a gyermek életében, aki a szülői felügyeleti jogot gyakorolhatná. Ennek okai lehetnek:

- mindkét szülő, illetve a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő halála, vagy
- a szülői felügyeletet gyakorló szülő vagy szülők felügyeleti jogát a bíróság megszüntette vagy az szünetel.

A gyám feladatkörébe tartozik a gyermek gondozása, nevelése, vagyonának kezelése és a gyermek törvényes képviselete. Éppen ezért a Ptk. a korábbi szabályozással ellentétben arra törekszik, hogy olyan személy töltsen be a gyám szerepét, akinek aktív, fennálló kapcsolata van a

⁶⁹ FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 227. o.

⁷⁰ LANTAI Csilla: *A gyámság*. In: Osztovics András (szerk.): *A polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. II. kötet, Opten, Budapest, 2014. 428. o.

gyermekkel. Ennek fényében elsősorban a kiskorú rokonainak, közeli hozzátartozóinak kötelezettségévé teszi a törvény, hogy a gyámrendelés szükségességét bejelentsék. A hozzátartozók köre azonban eltérő a Ptk. és a gyermekvédelmi törvény értelmezése szerint.⁷¹ A családjogi szabályok értelmében az a fél is köteles megtenni a bejelentést, akinek a gondozásában él a gyermek. A bejelentést követően a gyámság alá kerülő kiskorú részére a gyámhivatal fog gyámot rendelni.

6.2. A gyámság típusai

A Ptk. a gyámul rendelhető személyek körét rendkívül tágan határozza meg és egyfajta sorrendiséget állít fel ezen személyek között.

Elsőként a *nevezett gyámot* említi a törvény, aki nem más, mint az a személy, akit a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő megnevezett. A szülői felügyelet kapcsán már esett szó róla, hogy az magában foglalja - többek között - azt a jogosultságot is, hogy a szülő szabadon megnevezhesse, kit kíván a kiskorú gyermeke gyámjául, ha a szülői felügyelete megszűnne vagy szünetelne. Ehhez azonban a törvény szigorú alakíságot rendel, ugyanis a gyámnevezés csak *közokiratban vagy végintézkedésben* tehető érvényesen. Előfordulhat, hogy a szülők eltérő gyámot neveznek meg, ekkor azonban a gyermek érdekeit figyelembe véve a gyámhatóság dönt az alkalmasabb személyről. Bizonyos esetekben akár mellőzheti is a gyámhatóság a nevezett gyámot. Ilyen eset, ha

- a nevezett gyám nem vállalja a gyámságot (ugyanis a törvény nem teszi kötelezővé a nevezett gyám számára, hogy a gyámi tisztséget viselnie kell, szabad belátása szerint dönthet),
- a Ptk. előírásai szerint a nevezett gyám nem viselhet gyámságot,
- a nevezett gyám a gyámság gyakorlásában akadályozva van, vagy
- a nevezett gyám kirendelése a kiskorú érdekét veszélyeztetné.

Ha a szülői felügyeletet gyakorló szülő nem élt azon jogával, hogy gyámot nevezzen, akkor a következő a sorban a *rendelt gyám*. Ebbe a körbe tartozik elsősorban a gyámság ellátására alkalmas közeli hozzátartozó, illetve ennek hiányában más hozzátartozó vagy az a személy, aki a gyermek gondozásában, nevelésében már korábban is aktívan részt vett. A közeli

⁷¹ Vesd össze: Ptk. 8:1. § (1) bek. 1-2. pont és Gyvt. 5. § d-e) pont

hozzátartozók vonatkozásában a fentebb leírt személyi kör lesz itt is az irányadó.

Sajátos a rendszertani elhelyezése a *kötelező gyámnak*. A kommentárirodalom ugyanis a nevezett gyám és a rendelt gyám közé helyezi el a sorrendben ezt a jogintézményt, míg a Ptk. csak az előbbi két típus után részletezi a vonatkozó szabályanyagot. Ennek oka, hogy a kötelező gyámrendelést minden esetben egy másik gyermekvédelmi eljárás előzi meg, ami lehet:

- a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezése,
- a gyermek bíróság általi elhelyezése,
- a gyermek gyámhatósági hozzájárulással történő családba fogadása.

A *gyermekvédelmi gyám* a területi gyermekvédelmi szakszolgálattal közalkalmazotti jogviszonyban álló személy, aki önálló munkakörben látja el feladatát, egyidejűleg maximum 30 gyermek vonatkozásában.⁷² Feladatköre eltér a Családjogi Könyvben meghatározottaktól, ugyanis a gyermekvédelmi gyám nem vesz részt a gyermek mindennapos gondozásában, nevelési feladatai pedig megoszlanak közte és a gyermek ellátását végző gyermekvédelmi nevelőszülő vagy a gyermekotthonban dolgozó szakemberek között. Ugyanakkor a Gyvt. tételesen meghatározza feladatkörét, miszerint:⁷³

- képviseli a gyermek érdekét, elősegíti jogainak gyakorlását,
- megismeri a gyermek véleményét és közvetíti azt az ellátást nyújtó szolgáltató, intézmény, illetve a gyermek ügyeivel foglalkozó hatóságok felé,
- ellátja a gyermek törvényes képviselőtét, és
- jogszabályban meghatározott ügyekben eljárást kezdeményez.

A gyermekvédelmi gyám kirendelésre akkor kerül sor, ha⁷⁴

- a gyámhatóság ideiglenes hatállyal nevelőszülőnél, gyermekotthonban vagy más bentlakásos intézményben helyezte el a gyermeket, és pert indított a szülői felügyelet megszüntetése iránt,

⁷² NAVRATYIL Zoltán: *A gyámság*. In: Barzó-Lábady-Navratyil-Csehi-Kenderes: Családi Jog a 2013. évi V. törvény alapján. Menedzser Praxis, Budapest 2014. 213.o.

⁷³ Gyvt. 11. § (2) bek.

⁷⁴ Gyvt. 84. § (1) bek.

- a gyermek szülei hozzájárultak a gyermek ismeretlen személy által történő örökbefogadásához,
- a gyermek szülei ismeretlen helyen tartózkodnak, vagy bármely más okból nem gyakorolják a szülői felügyeleti jogukat és egyik esetben sem lehetséges családbafogadó gyám kirendelése,
- a gyámhatóság nevelésbe vette a gyermeket.

A gyámsággal járó jogok és kötelességek a gyermekvédelmi gyámot a kirendelő határozat közlését követő naptól kezdve illetik meg, illetve terhelik. A gyermekvédelmi gyám tevékenységét a gyámhatóság irányítja és felügyeli, a gyermekvédelmi gyám feladatainak ellátásához szükséges feltételeket a területi gyermekvédelmi szakszolgálat biztosítja, ugyanakkor a gyermekvédelmi gyám félévente írásban köteles tájékoztatni tevékenységéről a gyámhatóságot. A gyámhatóság a gyermek számára - gondozási helyétől függetlenül - a területi gyermekvédelmi szakszolgálat javaslata alapján, a gyermekvédelmi gyám kirendelésével egyidejűleg - a gyermekvédelmi gyám távolléte vagy feladatai ellátásában való tényleges akadályoztatása esetén az azonnali döntést, intézkedést igénylő ügyekben a helyettesítés megoldása érdekében - helyettes gyermekvédelmi gyámot rendel.⁷⁵

A gyámhatóság – a gyermekvédelmi gyámság kivételével – minden kiskorú részére *külön gyámot* rendel a gyermek érdekeinek biztosítása érdekében. Azonos helyen nevelkedő testvérek esetén azonban kivételt enged a törvény, ilyen esetekben ugyanis kirendelhető ugyanaz a személy a testvérek gyámjául, feltéve, hogy ez a kiskorúak érdekeivel nem ellentétes.

A gyámügyi eljárásban is érvényesülő szabály az, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményét korára és érettségére tekintettel figyelembe kell venni, sőt kifejezetten tiltja a Ptk. a tizennegyedik életévüket betöltött kiskorúak esetében olyan gyám kirendelését, aki ellen a gyermek alapos okból vagy kifejezetten tiltakozik.

A gyermek részére a Ptk. szerint kivételesen *több gyám* is kirendelhető. A jogszabály alapján akkor kerülhet sor erre, ha:

- a gyermeket saját háztartásukban nevelő házastársak közösen vállalják a gyámságot,

⁷⁵ Gyvt. 90. § (1) bek.

- a gyámság alá tartozó kiskorú két közeli hozzátartozója vállalja együttesen a gyámságot,
- a gyermek vagyónának kezelése és egyes más ügyeinek intézése különös szakértelmet igényel, ekkor azonban a gyámhatóság kötelessége, hogy pontosan körülhatárolja melyik gyámnak mi a feladata,
- az a gyermekvédelmi gyámság alatt álló gyermek érdeke.

A többes gyámrendelés szabályai között helyezi el a jogalkotó a gyám felelősségére vonatkozó rendelkezéseket is, mely kissé idegenül hat éppen itt, hiszen valamennyi gyám típusra értendő.⁷⁶ Amennyiben a gyám túllépi a jogkörét és ezzel kárt okoz a gyámsága alatt álló kiskorúnak, akkor az általa tett valamennyi jognyilatkozat hatályos lesz harmadik személlyel szemben, de a kiskorúnak okozott károkat köteles lesz megtéríteni, méghozzá a szerződésen kívül okozott károk szabályai szerint.

A gyámmal szemben támasztott követelményeknek megfelelően gyám lehet minden nagykorú személy, akivel szemben nem állnak fenn a Családjogi Könyvben meghatározott kizáró ok, és aki maga is elfogadja a gyámi tiszteletet. Ez alól egyetlen kivétel a gyermekvédelmi gyám, akinek munkaköri kötelessége a gyámság ellátása.

Nem lehet gyám az a személy:

- aki cselekvőképességet érintő gondnokság alatt áll,
- aki szülői felügyeletet megszüntető vagy közügyektől eltiltó jogerős ítélet hatálya alatt áll,
- akinek szülői felügyeleti joga azért szünetel, mert gyermekét a gyámhatóság nevelésbe vette,
- akinek a gyermekét örökbefogadhatónak nyilvánították,
- akit a szülői felügyelet gyakorlására jogosult szülő a gyámságból közokiratban vagy végrendeletben kizárt.

A Gyvt. a gyermekvédelmi gyámmal kapcsolatban külön összeférhetlenségi okokat is meghatároz, annak érdekében, hogy a gyermek érdeke a lehető legnagyobb mértékben érvényesüljön. Ennek értelmében nem rendelhető ki gyermekvédelmi gyámként

⁷⁶ NAVRATYIL Zoltán: *A gyámság*. In: Barzó-Lábady-Navratyil-Cschi-Kenderes: *Családi Jog a 2013. évi V. törvény alapján*. Menedzser Praxis, Budapest 2014. 214.o.

- a gyámhatóság vezetője vagy ügyintézője, hiszen az ő döntési jogkörébe tartozik a gyámrendelés, illetve a gyám tevékenységének ellenőrzése,
- a területi gyermekvédelmi szakszolgálat vezetője, mert az ő feladata a gyámi tevékenység ellátásához szükséges feltételek megteremtése,
- a gyermekotthon és a nevelőszülői hálózat vezetője vagy alkalmazottja, mert az ő felelőségük a gyermek teljeskörű ellátása, ami felett a gyermekvédelmi gyámnak lesz jogosultsága kontrollt gyakorolni,
- a gyermek nevelőszülője, hiszen ő a gyermekvédelmi gyámmal együttműködve végzi tevékenységét.⁷⁷

6.3. A gyámság gyakorlása

A gyámság gyakorlása magában foglalja a *gyámot megillető jogok és kötelezettségek* összességét. A gyám legfőbb feladata a gyermek gondozása, nevelése, törvényes képviselote és vagyonának kezelése, melyet úgy köteles ellátni, hogy az a lehető legteljesebb mértékben a gyermek érdekeit szolgálja. A gyámot megillető jogkörök nagyon hasonlítanak a szülői felügyeleti joghoz, sőt a törvény ki is mondja, hogy eltérő rendelkezés hiányában a gyámra a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Vannak azonban eltérések.

A gyám ugyanis a szülővel ellentétben *nem köteles a gyermek tartására*, arra a gyermek esetleges jövedelmét, vagyonát is igénybe veheti. Így például ha a gyám tartásdíjat, gondozási díjat, különböző gyermekvédelmi támogatásokat kap, amelyet köteles a gyermek tartására fordítani. Amennyiben a megélhetést szolgáló juttatások, valamint a gyermek egyéb jövedelmei nem elegendőek, úgy a gyámhatóság engedélyével a gyermek vagyonának állagát is igénybe lehet venni részletekben.

A gyámnak – a gyermekvédelmi gyámot kivéve - a tevékenysége ellátásáért *díjazás nem jár*, viszont igényt tarthat a gyámsággal összefüggő

⁷⁷ LANTAI Csilla: *A gyámság*. In: Osztovics András (szerk.): A polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. II. kötet, Opten, Budapest, 2014. 453.o.

indokolt kiadásainak megtérítésére. Ezt elsősorban a gyermek jövedelméből kell fedezni, amennyiben azonban az nem fedezi, a gyám kiadásaita gyámhatóság téríti meg.

A gyám a *vagyonkezelés* során a gyermek pénzét és értéktárgyait köteles átadni a gyámhatóságnak, feltéve, hogy a rendes vagyongazdálkodás szabályai szerint nem kell készen tartania azokat. A vagyonkezeléshez hozzátartozik az is, hogy e tevékenységéről *évente köteles beszámolni* a gyám a gyámhatóság felé, hacsak a Ptk. másképp nem rendel. A számadás többféle módon történhet. Főszabály szerint a gyám *rendes számadással* tartozik, viszont, ha a gyermek éves jövedelme nem haladja meg a külön jogszabályban meghatározott értéket, (ami az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 12-szerese), akkor elég *egyszerűsített számadást* készíteni. Ez alól kivétel a gyermekvédelmi gyámság, ahol csak rendes számadás adható. A gyámhatóság emellett a gyámot indokolt esetben bármikor számadásra kötelezheti, ez lesz az *eseti számadás*. A gyám tisztségének megszűnésekor pedig *végyszámadást* köteles készíteni. Ha a gyermeknek nincs jövedelme, akkor értelemszerűen nem kell számadást készíteni, továbbá, ha közeli hozzátartozó látja el a gyámságot, akkor ő *mentesíthető* a számadás bármely formája alól.⁷⁸

A gyám jogkörének további korlátját képezi, hogy nem lesz jogosult a gyermek *nevének meghatározására* vagy megváltoztatására és nem adhat hozzájáruló nyilatkozatot a gyermek *örökbefogadása* tekintetében sem. A gyám azon jognyilatkozataihoz, amely a gyermek családi jogállására, valamint az ezzel kapcsolatos perek megindítására vonatkozik, a gyámhatóság jóváhagyása is szükséges.

A gyermekvédelmi gyám tekintetében a Gyvt. többletfeladatokat is meghatároz, amikor rögzíti, hogy az ő feladata, hogy a gyermek képviselője a személyi és vagyoni ügyei tekintetében. Így különösen:⁷⁹

- eljár a gyermek személyes okmányainak beszerzése érdekében, kéri a gyermek közgyógyellátásra való jogosultságának megállapítását és a gyermek tartózkodási engedélyének meghosszabbítását,
- törvényes képviselőként nyilatkozatot tesz a gyermekek végzendő egészségügyi beavatkozásokhoz,

⁷⁸ NAVRATYIL Zoltán: A gyámság. In: Barzó-Lábady-Navratyil-Cschi-Kenderes: *Családi Jog a 2013. évi V. törvény alapján*. Menedzser Praxis, Budapest 2014. 217.o.

⁷⁹ Gyvt. 87. § (1) bek.

- eljár a gyermek iskolai beíratása, tanulói jogviszonyának, magántanulói jogállásának létesítése, megszüntetése ügyében,
- kérelmezi a gyámhatóságnál a gyermek és szülei kapcsolattartásának szabályozását, módosítását, a gyermek örökbefogadhatóvá nyilvánítását, a gondozási hely megváltoztatását, a gondokság alá helyezés iránt eljárás megindítását, a nevelésbe vétel megszüntetését, ha azok feltételei fennállnak,
- a gyermek örökbefogadásának előkészítése során a gyermekvédelmi szakszolgálattal együttműködve - a szülő-gyermek kapcsolat kialakulása érdekében - a kötelező gondozásba kihelyezést megelőzően engedélyezheti, hogy a gyermek az örökbe fogadni szándékozó szülőnél tartózkodjon, amelyről egyidejűleg értesíti a gyámhatóságot,
- képviseli a gyermeket a hatósági ügyeiben,
- szükség esetén kérelmezi a gyermek tanulási képességét érintő vizsgálatát.

A gyám a tevékenységét a gyámhatóság felügyelete alatt látja el, kérésre bármikor köteles *beszámolni* bármely feladatáról. E felügyeleti jogkör rendkívül szerteágazó jogosultságokat biztosít a gyámhatóság számára, ugyanis a hatóság akár korlátozhatja is a gyám jogkörét, sőt bizonyos intézkedéseit a gyermek érdekében akár hivatalból, akár kérelemre meg is változtathat. Erre irányuló kérelmet nyújthat be maga a gyámság alatt álló gyermek vagy közeli hozzátartozója. Ebben az esetben a törvény a közeli hozzátartozók körét kibővíti, ide sorolja ugyanis azt a szülőt is, akinek a szülői felügyeleti joga szünetel. A gyámhatóság a határozatának meghozatala előtt köteles azonban meghallgatni az érintetteket, így elsősorban a gyámot, valamint az ítélőképessége birtokában lévő kiskorút és indokolt esetben annak közeli hozzátartozóját.

6.4. A gyámság megszűnése

A törvény megkülönbözteti a gyámságnak és magának a gyámi tisztségnek a megszűnési eseteit. A gyámság megszűnésében elsősorban a gyámolt kiskorú körülményei játszanak szerepet, így megszűnési ok lesz, ha a gyámság alatt álló kiskorú meghal, illetve, ha szülői felügyelet alá kerül vagy eléri nagykorúságát. Maga a gyámi tisztség azonban a gyám személyét érintő változások hatására szűnik meg, azaz a gyámság megszűnésével, a gyám halálával, a gyám felmentésével vagy akár elmozdításával.

A gyám *felmentésére* olyan esetekben kerülhet sor, amikor az ő vagy a gyámsága alatt álló kiskorú érdekkörében olyan ok merül fel, ami ellehetetleníti a gyámság további fenntartását.⁸⁰ Ilyen esetek a Ptk. szerint, ha:

- a gyám fontos okból a felmentését kéri,
- a gyám alkalmatlannak bizonyul a gyámi tisztség ellátására
- a kirendelést követően a gyámhatóság olyan akadályról szerez tudomást vagy utólag olyan akadály keletkezik, amely miatt a gyám a gyámságot nem viselheti,
- kivételesen felmenthető a gyám, ha a gyermek érdekében indokolt, hogy más személy kerüljön gyámként kirendelésre.

A gyám *elmozdítására* az előbbiekkal ellentétben a gyám valamely súlyosan felróható magatartása adhat okot, elsősorban, ha jogkörével visszaél, kötelességeit elhanyagolja vagy olyan cselekményt követ el, mely a gyámolt kiskorú érdekeit súlyosan sérti, veszélyezteti, illetve, ha a feladat ellátására méltatlanná válik. A gyám akár fel is függeszthető tisztségéből, ha alapos okkal feltételezhető, hogy a gyámot el kell mozdítani tisztségéből és a késedelem veszéllyel járna a kiskorú gyámoltra nézve.

A gyám tisztségének megszűnését követően *köteles jelentést készíteni* a gyámhatóság részére a tevékenységéről, valamint a már említett végelszámolást összeállítani a vagyonkezelésről. Előfordulhat, hogy a gyám és a gyámolt kiskorú között vagyoni jogi vita keletkezik a gyámság megszűnésekor vagy azt követően, melyhez a törvény egy kivételes elévülési időt kapcsol. Az ilyen követelések a gyámot felmentő határozat

⁸⁰ NAVRATYIL Zoltán: A gyámság. In: Barzó-Lábady-Navratyil-Cschi-Kenderes: *Családi Jog a 2013. évi V. törvény alapján*. Menedzser Praxis, Budapest 2014. 219.o.

közlésétől számított 1 éven belül érvényesíthetők, ha azonban a követelés alapjául szolgáló indok később jut a felek tudomására, akkor az 1 éves határidő a tudomásszerzéstől számítandó.

A gyámi tisztség megszűnésével szorosan összekapcsolódik a gyám *felelősségének* és helytállásának kérdésköre. A vagyonkezelés során a gyámolt kiskorúak okozott valamennyi kárért a gyám a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint felel.

A gyám mellett a gyámhatóság felelőssége is említést érdemel. Amennyiben ugyanis a gyámhatóság olyan kifejezett utasítást ad valamely intézkedés ellátására a gyámnak, mellyel a gyermeknek kárt okoz, akkor ebben az esetben a gyámhatóság felel, méghozzá a közigazgatási jogkörben okozott károkért való felelősség szabályai szerint.⁸¹

7. A GYERMEKVÉDELMI ELLÁTÁSOK RENDSZERE

A gyermekvédelmi ellátás *összefoglaló elnevezés*, beletartoznak a meghatározott pénzbeli, természetben, illetve személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások, valamint a gyermekvédelmi szakellátás. A Gyvt. ezen védelmi eszközök általános szabályait foglalja össze, melyet kiegészítenek egyéb jogszabályok is.

A Gyvt. *hatálya* vonatkozó meghatározása alapján a gyermekvédelmi ellátások kiterjednek minden magyar állampolgárságú, valamint a letelepedett, bevándorolt, illetve befogadott jogállású, a menekültként, oltalmazottként, vagy hontalanként elismert gyermekekre, fiatal felnőttre és szüleire. Ezen kívül a törvény hatálya alá tartoznak a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek, feltéve, hogy a szabad mozgás és a három hónapot meghaladó tartózkodás jogát Magyarország területén gyakorolják és bejelentett lakóhellyel rendelkeznek itt. A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény is a Gyvt. hatálya alá helyezi azokat a tizennyolcadik életévét be nem töltött menedékjogi kérelmet benyújtó külföldi gyermekeket és aki jogszabály vagy szokás alapján felügyeletéért felelős nagykorú személy kíséréte nélkül lépett Magyarország területére, vagy a belépést követően maradt felügyelet nélkül, mindaddig amíg ilyen

⁸¹ NAVRATYIL Zoltán: A gyámság. In: Barzó-Lábady-Navratyil-Cschi-Kenderes: *Családi Jog a 2013. évi V. törvény alapján*. Menedzser Praxis, Budapest 2014. 220.o.

személy felügyelete alá kerül - feltéve, hogy az illető gyermek kiskorúságát a menekültügyi hatóság megállapította.⁸² Végezetül szintén a Gyvt. által meghatározott gyermekvédelmi ellátások alkalmazhatóak a Magyarország területén tartózkodó nem magyar állampolgárságú gyermek védelmében is, ha az ideiglenes hatályú elhelyezésnek, a nevelési felügyelet elrendelésének vagy a gyám kirendelésének az elmulasztása a gyermek veszélyeztetettségével vagy elháríthatatlan kárral járna. Mindezekon túlmenően a Gyvt. azt is rögzíti, hogy a Magyarország területén kívül tartózkodó magyar állampolgárságú gyermek és fiatal felnőtt, valamint szülei gyámügyében is e törvényt kell alkalmazni, ha nemzetközi szerződés vagy más jogszabály alapján a magyar jog az irányadó.⁸³

⁸² Gyvt. 4. § (1) bek. c) pont

⁸³ Gyvt. 4. §

A konkrét gyermekvédelmi ellátások nevesítve és csoportosítva szerepelnek a törvényben, melyet az alábbi táblázat foglal össze:

Pénzbeli és természetbeni ellátások	Személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatások		Gyermekvédelmi gondoskodás
	Gyermekjóléti alapellátások	Gyermekvédelmi szakellátások	
Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény	Gyermekjóléti szolgáltatás	Otthont nyújtó ellátás	Hátrányos helyzet és halmozottan hátrányos helyzet megállapítása
Gyermektartás megelőlegezése	Gyermekek napközbeni ellátása	Utógondozási ellátás	Védelembe vétel
Otthonteremtési támogatás	Gyermekek átmeneti gondozása	Területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás	Családbafogadás Ideiglenes hatályú elhelyezés Nevelésbe vétel
	Gyermekek esélynövelő szolgáltatásai	Nevelőszülői tevékenység	Nevelési felügyelet elrendelése
		Gyermekotthon	Utógondozás és utógondozói ellátás elrendelése
			Megelőző pártfogás elrendelése

7.1. A pénzbeli és természetbeni ellátások

7.1.1. Rendszeres gyermekvédelmi támogatás

2006-ban került bevezetésre a *rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre*⁸⁴ való jogosultság megállapítása a gyámhatóság hatásköre. Tartalmát tekintve főszabály szerint az intézményi és a szünidei gyermekétkeztetés ingyenes vagy kedvezményes igénybevételét, fogyasztásra kész étel, ruházat, valamint tanszer vásárlására felhasználható Erzsébet utalvány biztosítását és egyéb kedvezmények igénybevételét foglalja magába. A gyermekétkeztetés biztosítása ugyanakkor a települési önkormányzat feladatkörébe tartozik. A kedvezmény megállapításához az érintett gyermek szociális helyzetét vizsgálja a gyámhatóság és a szükséges feltételek fennállása esetén egy év időtartamra állapítja meg a jogosultságot. A gyámhatóság a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságot csak olyan gyermek esetében állapítja meg, akinek a gondozó családjában az egy főre jutó jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 145%-át, és

- a gyermeket egyedülálló szülő vagy törvényes képviselő gondozza,
- gyermek tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos,
- a nagykorú gyermek nappali oktatás munkarendje szerinti tanulmányokat folytat – maximum 23 éves koráig – vagy felsőfokú tanulmányokat folytat – maximum 25 éves koráig – és a nagykorúvá válását megelőző második hónap első napja és a nagykorúvá válását megelőző nap közötti időszakban legalább egy napig rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre volt jogosult.

Szintén jogosult a támogatásra az a gyermek, akinek a gondozó családjában az egy főre jutó vagyon⁸⁵ értéke nem haladja meg külön-külön az öregségi nyugdíj legkisebb összegének húszszorosát vagy együttesen az öregségi nyugdíj legkisebb összegének hetvenszeresét. A vagyon fogalma alá az ingatlanok, a járművek, valamint a vagyoni értékű jogok tartoznak. Kivételt jelent az az ingatlan, amelyben a szülő vagy a tartásra köteles más törvényes képviselő életvitelszerűen lakik, az a vagyoni értékű jog, amely

⁸⁴ Gyvt. 19. § - 20/B. § és 21/B §

⁸⁵ A Gyvt. vagyon alatt a hasznosítható ingatlant, járművet, továbbá vagyoni értékű jogot érti ebben az esetben. – Gyvt. 19.§ (7) bek.

az általuk lakott ingatlanon fennáll, valamint a mozgáskorlátozottságra vagy tartós betegségre tekintettel fenntartott gépjármű. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek után a családba fogadó gyámjául kirendelt hozzátartozó pénzbeli juttatást kaphat, feltéve, ha ő köteles a gyermek tartására és nyugellátásban vagy a törvényben megjelölt járadékokban részesül (például táncművészeti életjáradék, bányászjáradék stb.). Az így nyújtott pénzbeli támogatás összege az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb értékének 22%-a. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság kezdőidőpontja a kérelem benyújtásának napja, a jogosultság újbóli megállapításához a szülőnek vagy a nagykorú jogosultnak új kérelmet kell előterjesztenie.

7.1.2. A gyermektartásdíj megelőlegezése

A kiskorú gyermek tartásával kapcsolatos szabályokat a Ptk. Családjogi Könyve részletesen tartalmazza, ugyanakkor a *gyermektartásdíj állam által történő megelőlegzésének* részletszabályai a Gyvt.-ben kaptak helyet.⁸⁶ A gyermektartás elsősorban a gyermeket nevelő szülők és rokonok felelőssége, ugyanakkor előfordulhat, hogy a tartásra kötelezett személyeken nem lehet végrehajtani, behajtani a gyermektartásdíjat. Ekkor kerülhet szóba a *gyermektartásdíj megelőlegezése*, melynek több együttes feltétele van. Ezek a következők:

- bíróság a tartásdíjat jogerős határozatban megállapította, vagy külföldi bíróság vagy más hatóság jogerős határozatát a Magyarországon élő gyermek javára nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján végre kell hajtani,
- a gyermektartásdíj összegének behajtása *átmenetileg* lehetetlen,
- a gyermeket gondozó szülő vagy más törvényes képviselő nem képes a gyermek részére a szükséges tartást nyújtani, és
- a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi átlagjövedelem nem éri el az öregségi nyugdíj legkisebb összegének kétszeresét.

A fenti feltételek fennállása esetén sincs helye azonban a megelőlegzésnek, ha a tartásra kötelezett lakóhelye olyan államban van, ahol nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján nem érvényesíthető a tartásdíj, vagy a kötelezett külföldi tartózkodási helye ismeretlen, illetve, ha a jogosulttal közös háztartásban él. Szintén nem előlegezhető meg a

⁸⁶ Gyvt. 22. § - 24. §

lejárt gyermektartásdíj részösszegű teljesítéskor, ha a teljesítés a gyermektartásdíj alapösszegének felét meghaladja. A gyámhatóság a gyermektartásdíj megelőlegzésére vonatkozó határozatát azonnal végrehajthatóvá nyilvánítja, így azt a központi költségvetés terhére végre kell hajtani. Amennyiben a megelőlegzést végleges döntéssel állapítják meg, az a kérelem benyújtásától esedékes. A gyermektartás megelőlegzésére való jogosultság feltételei között kerül rögzítésre – Ptk.-val összhangban -, hogy a gyermek nagykorúvá válása esetén is elrendelhető a megelőlegzés, feltéve, hogy a gyermek középiskolai tanulmányokat folytat és a huszadik életévét még nem töltötte be. Emellett törvény *expressis verbis* nem szab véghatáridőt a megelőlegzésre, csupán a folyósítás kapcsán rögzíti, hogy a folyósítás időtartama a kérelem benyújtásának napjától az alapul szolgáló ok előrelátható fennállásáig, de legfeljebb három évig tarthat. Egyszeri alkalommal azonban – a feltételek további fennállása esetén – ugyanazon gyermekekre a folyósítás újabb három évre elrendelhető. A gyámhatóság megszünteti a gyermektartásdíj megelőlegzését, ha a gyermek a külön élő másik szülő vagy más személy gondozásába kerül, a gyermek betölti nagykorúságát és nappali oktatási rendnek megfelelő tanulmányokat nem folytat, továbbá, ha a gyermeket a gyámhatóság nevelésbe vette vagy a kötelezett meghalt. A megelőlegzett tartásdíjat a kötelezett köteles visszafizetni az állam javára, a törvényi kamatokkal növelten. Amennyiben azonban a körülmények indokolják, a gyámhatóság méltányosságból elengedheti a visszafizetendő összeg egy részét vagy az egészet, illetve részletfizetést is engedélyezhet.

7.1.3. Otthonteremtési támogatás

Az utolsó pénzbeli ellátás az *otthonteremtési támogatás*.⁸⁷ A támogatás célja, hogy a nevelésbe vételből kikerült fiatal felnőttek számára elősegítse a tartós lakhatás megoldását, megkönnyítse a saját lakáshoz jutást. A támogatás igénybevételére az a fiatal felnőtt jogosult, aki megfelel az alábbi két konjunktív feltételnek:

- legalább 3 éven át folyamatosan nevelésbe volt véve és ez az intézkedés a nagykorúvá válásával szűnt meg,
- készpénzének, biztosításra vagy más célból lekötött betétjének vagy ingatlan vagyonának értéke a nagykorúvá válásakor nem

⁸⁷ Gyvt. 25. § - 27. §

haladja meg az öregségi nyugdíj legkisebb összegének hatvanhét-szeresét.

A nevelésbe vétel időtartamába az ideiglenes hatályú elhelyezés időtartamát is bele kell számítani, amennyiben a gyermeket ideiglenesen nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban helyezték el. Az otthonteremtési támogatás iránti igényt a kérelmező a nagykorúvá válását követően, maximum a 30. életévének betöltéséig nyújthatja be. A határidő jogvesztő természetű. A támogatás felhasználásának módja többféle lehet, főképp ingatlan tulajdonjogának megszerzésére, felújításra, bővítésre, bérleti díj megfizetésére, illetve államilag támogatott lakás-előtakarékossági programban való részvételre fordítható. A támogatás felhasználásáról az érintettnek - főszabály szerint a megállapítástól számított egy éven belül - a gyámhatóság felé el kell számolnia. Amennyiben a jogosult igénybe veszi a támogatást, azonban azt részben vagy egészben nem használja fel, akkor a megmaradó részt vissza kell fizetnie. A támogatás szintén a központi költségvetés terhére biztosított, emellett tulajdonszerzéssel járó felhasználás esetén a gyámhatóság öt éves időtartamra elidegenítési tilalmat jegyeztet fel az ingatlan-nyilvántartásban az állam javára, ami a jogosult kérelmére indokolt esetben akár fel is oldható.

7.2. Gyermekjóléti alapellátások

7.2.1. Gyermekjóléti szolgáltatás

A személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatások köre két nagyobb részre bontható, ide tartoznak egyrészt a gyermekjóléti alapellátások, másfelől a szakértelmet igénylő gyermekvédelmi szakellátások.⁸⁸

Előbbi közé tartozik a *gyermekjóléti szolgáltatás*⁸⁹, amely olyan, a gyermek érdekeit védő speciális személyes szociális szolgáltatás, amely a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával szolgálja a gyermek érdekeit. A kapcsolódó feladatok ellátása a települési önkormányzatok hatásköre, akik számára kötelezővé teszi a törvény, hogy megfelelő,

⁸⁸ FILÓ Erika – KATONÁNE PEHR Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 300.o.

⁸⁹ Gyvt. 39. §

ugyanakkor elkülönített intézményegységet hozzanak létre erre a célra. Ide tartoznak egyfelől a család- és gyermekjóléti szolgálatok, akik együttműködve az egészségügyi, valamint a nevelési-oktatási intézményekkel elsősorban szervezési, szolgáltatási és gondozási feladatokat látnak el. Ennek keretében többek között például folyamatosan figyelemmel kísérik a településen élő gyermekek szociális helyzetét, veszélyeztetettségét, ezt meghaladóan szervezik és működtetik a helyettes szülői hálózatot, de akár környezettanulmányt is készíthetnek. Amennyiben a szolgálat maga járásszékhelyen működik, eltérő megnevezést használ a törvény. Ezek lesznek a *család- és gyermekjóléti központok*. Ezek a szervezetek a fentebb megnevezett általános feladatokat meghaladóan többletkötelezettség is terheli. Így például a központok feladata a gyermek családban nevelkedésének elősegítése, az ezt lehetővé tevő speciális szolgáltatások és programok szervezése vagy akár a különböző családterápiák.

7.2.2. Gyermekek napközbeni ellátása

A *gyermekek napközbeni ellátása*⁹⁰, mint személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatás magában foglalja a gyermekek életkorának megfelelő nappali felügyeletet, gondozást, nevelést és étkeztetést azok számára, akiknek szülei, törvényes képviselői a jogszabályban meghatározott okok miatt nem tudnak gondoskodni a gyermek napközbeni ellátásáról. Ilyen ok lehet a betegség, a nappali tanrendes felnőttoktatásban való részvétel, de akár a munkaerő-piaci részvételt elősegítő programban történő munkavégzés is. A napközbeni ellátás keretében biztosított szolgáltatások időtartama lehetőleg a szülő, törvényes képviselő munkarendjéhez igazodik. A gyermekek napközbeni ellátásának három fő formája van: a bölcsődei ellátás, a napközbeni gyermekfelügyelet, valamint az alternatív napközbeni ellátás. A bölcsőde olyan szakellátást nyújtó intézmény, amely a gyermekek napközbeni ellátása keretében, a Bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja szerint, jogszabályban meghatározott szakirányú végzettséggel rendelkező személy által, akár több csoportban nyújt szakszerű gondozást és nevelést. Itt elsősorban a három éven aluli gyermekek napközbeni ellátását biztosítják, viszont a húsz hetesnél kisebb gyermek nem vehet részt az ellátásban. A *napközbeni gyermekfelügyelet* elsősorban olyan gyermekek számára biztosít szakellátást:

⁹⁰ Gyvt. 41. § - 44/D. §

- akik nem részesülnek sem bölcsődei, sem óvodai ellátásban,
- akit a kötelező óvodai nevelésben való részvétel alól felmentettek,
- aki részt vesz az óvodai nevelésben a kötelező óvodai nevelésben való részvételének idején kívül azonban nem megoldott a felügyelete, gondozása,
- aki magántanuló,
- aki iskolai oktatásban részesül, kötelező tanórai és egyéb foglalkozásokon való részvételének idején kívül, valamint a tanítási szünetekben nem megoldott a felügyelete, gondozása,
- akit az általános iskolában a tizenhat óra előtt megszervezett egyéb foglalkozás alól felmentettek.

A napközbeni gyermekfelügyelet feladatait önálló szolgáltató vagy legalább három napközbeni gyermekfelügyeletet magába foglaló hálózat biztosítja. A hálózatban biztosítani kell a szolgáltatást nyújtó személyek részére a folyamatos szakmai tanácsadást, valamint a gyermekek igényeihez rugalmasan igazodó szolgáltatások összehangolását. Végül az alternatív napközbeni ellátás magába foglalja a játszótéri program, játszóház, klubfoglalkozás keretében nyújtott, a szülő és a gyermek kapcsolatát erősítő, a gyermek szocializációját támogató, valamint egyéb szabadidős és prevenciós szolgáltatásokat, illetve a csellengő vagy egyéb okból veszélyeztetett iskoláskorú gyermekek számára biztosított nappali felügyeletet, sport-, illetve egyéb foglalkozást és étkeztetést.

7.2.3. *Gyermekek átmeneti gondozása*

A *gyermekek átmeneti gondozása*⁹¹ egy teljeskörű ellátást biztosító szolgáltatás, melynek keretében a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését elősegítő, az életkorának, egészségi állapotának és egyéb szükségleteinek megfelelő étkeztetéséről, ruházattal való ellátásáról, mentálhigiénés és egészségügyi ellátásáról, gondozásáról, neveléséről, lakhatásáról kell gondoskodni. Ez alól egyetlen kivételt említ a törvény, ha a gyermek átmeneti gondozását családok átmeneti otthona biztosítja, ekkor ugyanis nem szükséges igénybe venni a szolgáltatásokat. Emellett ez az ellátási forma magába foglalja a gyermek ideiglenes jelleggel történő, állapotának megfelelő ellátást és éjszakai bentlakást is, sőt kivételesen

⁹¹ Gyvt. 45.§ - 48. §

indokolt esetben itt a gyermek otthontalanná vált szülője is elhelyezhető. Ez utóbbi gondozási forma megszervezhető a működtető által kijelölt helyettes szülőnél, gyermekek átmeneti otthonában vagy családok átmeneti otthonában. Amennyiben azonban a szülő kérelmezi, a gondozó által történő ellátást a gyermek saját otthonában kell biztosítani, feltéve, hogy a gyermek testi vagy lelki betegsége miatt az ellátás a helyettes szülőnél vagy bentlakásos gyermekintézményben nem oldható meg és ha ez a gondozási forma szolgálja leginkább a gyermek érdekét.

7.2.4. Elhatárolás – befogadó szülő, helyettes szülő, nevelőszülő

Meg kell említeni és szükséges is elhatárolni egymástól a befogadó szülő, a nevelőszülő és a helyettes szülő jogintézményét. A *befogadó szülő* átmeneti vagy tartós jelleggel saját háztartásában nyújt teljes körű ellátást az általa befogadott gyermeknek és fiatal felnőttnek.⁹² Befogadó szülő lehet maga a helyettes szülő, a nevelőszülő, a speciális nevelőszülő és a különleges nevelőszülő, tehát ez egy gyűjtőfogalom. Mind a *helyettes szülő*, mind a *nevelőszülő* a családban élő gyermek átmeneti gondozását saját háztartásában biztosítja a működtető által készített egyéni gondozási-nevelési terv alapján. Az eltérés a foglalkoztatási jogviszony létesítésének követelményeiben követhető nyomon, mely eltéréseket az alábbi táblázat foglalja össze:

⁹² Gyvt. 48/A. §

Feltételek	Helyettes szülő	Nevelőszülő
<i>Életkori követelmény</i>	24 életév betöltése	24 életév betöltése
<i>Cselekvőképesség</i>	cselekvőképes	cselekvőképes
<i>Korkülönbség</i>	✘	minimum 18, maximum 50 év
<i>Büntetlen előélet</i>	✓	✓
<i>Személyisége, egészségi állapota és körülményei alapján alkalmas a gondozásra</i>	✓	✓
<i>Képzettség</i>	helyettes szülői tanfolyam eredményes elvégzése	jogszabályban meghatározott képesítési előírások
<i>Hány gyermek egyidejű gondozását végezheti</i>	sajátokkal együtt maximum négy	sajátokkal együtt maximum hat
<i>Díjazása</i>	nevelési díj + külön ellátmány	nevelési díj + foglalkoztatásból eredő díjazás

A helyettes szülői jogviszony létrejöttéhez tehát a személyi és alkalmassági kritériumoknak való megfelelésen túl egy helyettes szülői tanfolyam elvégzésére is szükség van. A tanfolyam időtartama 50 óra, mely két részre bontható: egy döntéselőkészítő tréningre, melynek célja a jelölt motivációjának és alkalmasságának felmérése, és egy második részre, amire pedig a tényleges helyettes szülői feladatokra történő felkészítés, a kérdéskör kapcsán felmerülő jogi, szociális, pedagógiai, pszichológiai és egészségügyi ismeretek megszerzésére irányul. A tanfolyamokat a gyermekvédelmi szervek, illetve a gyermekvédelemben közreműködő, helyettes szülői hálózatot működtető egyéb intézmények (például a szakszolgálatok) szervezik.

7.2.5. *Gyermekek átmeneti otthona és családok átmeneti otthona*

Szintén itt kell megemlíteni a *gyermekek átmeneti otthona* és a *családok átmeneti otthona* közötti különbségeket. A gyermekek átmeneti otthonában az a családban élő, tizenkettedik életévét betöltött vagy tizenkettedik életévét be nem töltött, nem helyettes szülőnél elhelyezett gyermek helyezhető el, aki átmenetileg ellátás és felügyelet nélkül maradt, vagy elhelyezés hiányában ezek nélkül maradna, valamint akinek ellátása a család életvezetési nehézségei miatt veszélyeztetett. Ez az forma legalább tizenkettő, de legfeljebb negyven gyermek teljes körű ellátását biztosíthatja és az intézmény önálló helyettes szülőt vagy helyettes szülői hálózatot működtet, amely végrehajtja a szükséges feladatokat. Amennyiben azonban otthontalanná válik a szülő, kérelmezheti, hogy a családok átmeneti otthonában együttesen helyezték el gyermekével. Ugyanez vonatkozik a gyermek 21. életévét betöltött – illetve amennyiben felsőoktatási képzésben vagy felnőttképzési intézménnyel hallgatói jogviszonyban áll, a 24. életévét betöltött – testvérére, feltéve, hogy lakhatásuk más módon nem biztosítható. A családok átmeneti otthona legalább tizenkettő, de legfeljebb negyven felnőtt és gyermek együttes ellátását biztosítja. Lehetőség van továbbá az otthonhoz kapcsolódó külső férőhelyen biztosítani azoknak a családoknak az ellátását, akik önálló lakhatásra támogatással képesek, ez azonban a három év időtartamot nem haladhatja meg. Emellett a külső férőhelyen lévő személyek száma nem haladhatja meg a családok átmeneti otthonában lévők 50%-át. Az intézmény krízisközpontként is működhet, melynek fő feladata, hogy befogadja a hozzátartozók közötti erőszak miatt krízishelyzetbe került, a hozzátartozók közötti erőszak miatt bántalmazottnak minősülő személyt és azt a vele egy háztartásban élő személyt, akinek tartására jogszabály, szerződés vagy bírósági határozat alapján köteles. A másik működési forma a titkos menedékház, amely befogadja a kapcsolati erőszak miatt krízishelyzetbe került, illetve otthontalanná vált bántalmazottat, és gyermekét, illetve a bántalmazott családokat.

7.2.6. Biztos Kezdet Gyermekházak

A *Biztos Kezdet Gyermekházak*⁹³ elődje az Angliában 1999-ben létrehozott „Sure Start” Program, amelynek célja elsősorban a gyermekszegénység és a gyermekek társadalmi kirekesztettségének visszaszorítása volt. Hazánkban az angol tapasztalatok alapján 2003-ban kezdődött meg ezen intézmény kialakítása, mely az uniós támogatásoknak köszönhetően 2009-ben jelentős lendületet vett. A program célja elsősorban a hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek egészséges fejlődését biztosító, a fejlődési lemaradását kompenzáló és a szülői kompetenciákat erősítő társadalmi felzárkózást segítő prevenciós szolgáltatások biztosítása. A Biztos Kezdet Gyerekház a gyermek sikeres óvodai beilleszkedése, valamint a gyermek és a család sikeres társadalmi integrációja érdekében együttműködik különösen a család- és gyermekjóléti szolgálattal, a család- és gyermekjóléti központtal, a védőnői szolgálattal, az óvodával, a helyben elérhető egyéb, a gyermekek és a gyermekes családok számára szolgáltatást nyújtó intézménnyel, valamint szükség esetén a gyermekvédelmi jelzőrendszer egyéb tagjaival. A Programra két alapelv jellemző, egyrészt együtt dolgozni az érintettekkel, elsősorban a szülőkkel a gyermekek harmonikus fejlődése érdekében, másrészt együttműködni a különböző szakmák szakembereivel, azért, hogy sikerüljön megtörni a gyerekek hátrányos helyzetének körforgását. A Biztos Kezdet Programok a helyi szükségletektől függően, a helyi szakemberek és szülők együttműködésével szervezik meg a szolgáltatásokat, ill. azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik a szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A célcsoportot elsősorban az öt éves kor alatti gyermekek és szüleik képezik, akik hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetükre tekintettel nehézséget éreznek a szociokulturális beilleszkedésre.

⁹³ BALÁS – BARANYAI – HERCZEG – JAKAB: *A Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia monitoring- és értékelési rendszerének kialakítása és a Biztos Kezdet Program hatásvizsgálata – Értékelés és hatásvizsgálat zárójelentés*. Hétfő Kutatóintézet, Budapest, 2016. 22.-24.o.

7.2.7. Tanodák

Az esélynövelő szolgáltatások másik típusa a *tanoda*⁹⁴, amely olyan, elsősorban rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő, vagy hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és kivételesen fiatal felnőttek számára nyújtott, önkéntesen igénybe vehető társadalmi felzárkózást segítő, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó, prevenciós szolgáltatás, amely az kötelező tanórai és egyéb foglalkozásokon való részvétel idején kívül, valamint a tanítási szünetekben segíti elő a szociokulturális hátrányok kompenzálását, a tanulmányok folytatását, a társadalomba való sikeres beilleszkedést, az életpálya-tervezést és a szabadidő hasznos eltöltését. A tanoda a szolgáltatásait a helyi sajátosságokra tekintettel, a szakemberek együttes munkájával biztosítja, azonban a szolgáltatás helyszínén más egyéb ellátás nem biztosítható. Az ellátás legfontosabb jellemzője, hogy önkéntes alapon működik.⁹⁵A feladatellátás sem azonosítható a klasszikus oktatási tevékenységgel, inkább annak kiegészítése a cél az érintettek időbeli kapacitásának megfelelően. Éppen ezért a tanodák a gyermek szabadidejében gondoskodnak a felzárkóztató, valamint tehetséggondozó tevékenységek elvégzéséről.

7.3 Gyermekvédelmi szakellátások

A gyermekvédelmi szakellátások közé azok az ellátási formák tartoznak, melyeket elsősorban a megfelelő szakképesítéssel ellátott személyek biztosítanak. A szakellátás keretében kell biztosítani az ideiglenes hatállyal elhelyezett, a nevelésbe vett gyermek otthont nyújtó ellátását, a fiatal felnőtt további utógondozói ellátását, valamint a szakellátást más okból igénylő gyermek teljes körű ellátását.

⁹⁴ Gyer 38/B

⁹⁵ FEJES József Balázs: Mire jó a tanoda? – Esély 2004/4. szám 30.o.

7.3.1. Otthont nyújtó ellátás és utógondozói ellátás

A szakellátások egyik formája az *otthont nyújtó ellátás*.⁹⁶ Erre az ellátásra az ideiglenes hatállyal elhelyezett, valamint a nevelésbe vett gyermekek jogosultak. Célja elsősorban, hogy teljeskörű ellátást biztosítson ezen gyermekek részére és hogy elősegítse a családi környezetbe történő visszahelyezésüket. Az otthont nyújtó ellátás keretében különleges ellátást kell biztosítani a tartósan beteg, a fogyatékos, illetve a három év alatti gyermek számára ezen gyermekek egyedi igényeihez igazodóan, míg speciális ellátás biztosítása szükséges a súlyos pszichés és disszociális tüneteket mutató gyermekek és a pszichoaktív szereket használó gyermekek részére a mentális és egészségügyi problémáikhoz igazodóan.

A második szakellátás típus az *utógondozói ellátás*⁹⁷, melynek keretében az egyéb ellátási formák alól kikerült fiatal felnőtt számára kell biztosítani a szükséges ellátást. Az utógondozói ellátást nyújtó és a fiatal felnőtt az utógondozói ellátás konkrét formájáról, módjáról és mértékéről megállapodást köt. Ez alapján a fiatal felnőtt kérheti, hogy az ellátás részeként az utógondozást nyújtó szerv életvitelszerű tartózkodási lehetőséget biztosítson számára, tisztálkodási, mosási, étkezési, valamint főzési lehetőséggel, ruházathoz vagy egyéb eszközökhöz jusson, esetlegesen személyre szóló pedagógiai, pszichológiai, jogi, szociális és mentálhigiéniai támogatást kapjon.

7.3.2. Területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás és a gyermekotthonok

A harmadik szakellátás típus a *területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás*⁹⁸, melyet a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok (TEGYESZ) látnak el. Ezek a szervek a megyei önkormányzatokhoz tartozó – illetve természetesen a fővárosban önállóan szerveződő – elkülönült intézményegységek. A szakszolgálatok aktívan közreműködnek többek között az örökbefogadási eljárásokban, ugyanakkor a gyermekvédelmi szakellátások kapcsán elsődleges feladatuk, hogy javaslatot tegyenek az ideiglenes hatályú elhelyezését követően, valamint a nevelésbe vételi eljárás során és

⁹⁶ Gyvt. 53. §

⁹⁷ Gyvt. 53/A. §

⁹⁸ Gyvt. 60. §

azt követően a gyermek ideiglenes gondozási helyére és a gyermek sorsának rendeződéséig a számára otthont nyújtó ellátást biztosító gondozási helyére. Az ideiglenes gondozási hely meghatározása érdekében a gyermekvédelmi szakszolgáltatás kijelöli az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermeket ideiglenesen befogadó nevelőszülőt vagy gyermekotthont. A gondozási hely meghatározása érdekében a gyermekvédelmi szakszolgáltatás a gyámhatóság megkeresésére elvégzi a gyermek személyiségvizsgálatát, elkészíti a gyermekre vonatkozó szakmai véleményt, és előkészíti az elhelyezési javaslatot és a gyermek egyéni elhelyezési tervét. Az örökbefogadás kapcsán már utaltunk a TEGYESZ-ek főbb feladataira, éppen ezért ezek a feladatok most nem kerülnek részletezésre.

Szinték szakellátásnak minősül a *gyermekotthonban*⁹⁹ történő elhelyezés. A gyermekotthonok feladata három alaptevékenység köré szerveződik:

- egyfelől otthont nyújtó ellátást biztosít annak az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermeknek, akit nem nevelőszülőnél helyeztek el,
- másrészt utógondozói ellátást biztosít a fiatal felnőtt számára,
- harmadsorban szükség esetén külső férőhelyeket működtet.

Emellett a gyermekotthon nevelőszülői hálózatot is működtet. A gyermekotthon alaptevékenységével összhangban - a fenntartó egyetértésével - szolgáltatást végezhet a lakosság számára, így különösen biztosíthatja a gyermekek vagy várandós anyák átmeneti gondozását. A gyermekotthon szolgáltatása azonban nem veszélyeztetheti alapfeladatainak ellátását. A létszámbeli keretekről elmondható, hogy minimum 12, maximum 48 gyermek számára nyújthat otthon nyújtó ellátást a gyermekotthon, akiket önálló lakóegységben kell elhelyezni. Ha azonban a gyermekotthon kizárólag a fiatal felnőttek teljes körű utógondozói ellátását biztosítja, a gyermekotthon utógondozó otthonként működik.

⁹⁹ Gyvt. 57.§ - 59. §

7.3.3. A nevelőszülői tevékenység

Az utolsó gyermekvédelmi szakellátási forma a *nevelőszülői tevékenység*.¹⁰⁰ A Gyvt. részletesen szabályozza a nevelőszülői jogviszony valamennyi elemét. A nevelőszülővel szemben támasztott kritériumokat az előző fejezetben már részletesen meghatároztuk, ugyanakkor magának a nevelőszülői jogviszonynak a speciális szabályai itt kerülnek ismertetésre. A nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony a működtető és a nevelőszülő között az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermek otthont nyújtó ellátásának biztosítása céljából, írásbeli keretmegállapodás alapján, meghatározott időponttól létrejövő foglalkoztatási jogviszony. Működtetőnek minősülnek a gyermekvédelemben résztvevő szervek, illetve a gyermekvédelemben közreműködő, nevelőszülői hálózatot működtető intézmények (például a szakszolgálatok). A nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony munkaviszonynak minősül, így főszabály szerint a Gyvt. és más alacsonyabb szintű jogszabályok speciális előírásai hiányában a Munka Törvénykönyve szabályai az irányadóak rá. A jogviszony – ahogy az a fogalmából is látszik – a működtető és a nevelőszülő közötti keretmegállapodással jön létre, emellett az adott gyermek vonatkozásában kiegészítő megállapodás kötése is szükséges, melyben rendezik a foglalkoztatás részletes szabályait. A foglalkoztatásra, magára kógens előírások vonatkoznak, így az csak a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszonyra vonatkozó kormányrendelet¹⁰¹ előírásaiban szereplő tartalommal jöhet létre. A nevelőszülő fő feladata a nála elhelyezett gyermek saját háztartásában történő nevelése, gondozása, melyért díjazás jár. A díj két részből tevődik össze: egyrészt nevelési díjből, amelyet a nevelőszülő a gyermek szükségleteire köteles fordítani és aminek összege nem lehet kevesebb, mint az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 120%-a. Emellett külön ellátmányt is igénybe vehet, ami a nevelési díj 25%-a, ez azonban csak a gyermek vagy fiatal felnőtt élelmezésére és a lakásfenntartás költségeinek kiegészítésére fordítható. Mindezen díjak tekintetében a nevelőszülőt elszámolási kötelezettség terheli. A másik díj magáért a tevékenység végzéséért járó díjazás, amely a foglalkoztatási jogviszony fennállta alatt illeti meg a nevelőszülőt és amely három részből áll: az alapidíjből, kiegészítő díjből és többletdíjből. Az alapidíj elhelyezéstől függetlenül jár a nevelőszülőnek, mértéke az

¹⁰⁰ Gyvt. 54. § - 56. § és 66/A. § - 66.J §

¹⁰¹ 513/2013. (XII. 29.) Korm. rendelet a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony és a helyettes szülői jogviszony egyes kérdéseiről

öregségi nyugdíj legkisebb értékének 30%-a. A kiegészítődíj az alaplíjon felül a nevelőszülőnél elhelyezett gyermekek után jár, ez a minimálbér 20%-a. Ha azonban speciális, különleges vagy kettős szükségletű gyermeket is elhelyeznek az adott nevelőszülőnél, akkor ezen gyermekek után többletdíjként havonta a minimálbér 5%-ának megfelelő összeg jár. Ezen felül nincs akadálya annak sem, hogy a nevelőszülő a foglalkoztatási jogviszonya mellett más munkajogviszonyt létesítsen. A nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony főszabály szerint határozatlan időre jön létre, viszont a nevelőszülő kérelmére indokolt esetben határozott időre is létrejöhet. A jogviszony az alábbi esetekben szűnik meg:

- a nevelőszülő halálával,
- a működtető jogutód nélküli megszűnésével,
- határozott idő lejártával, továbbá ha
- a nevelőszülő gondozásából valamennyi gyermek és fiatal felnőtt kikerül és a gyámhatóság három hónapon belül nem helyez el újabb gyermeket vagy fiatal felnőttet a gondozásában.

A nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony megszüntethető a felek közös megegyezésével, felmondással vagy azonnali hatályú felmondással is. Közös megegyezés esetén értesíteni kell a gyámhatóságot és ilyen esetekben a megszüntetés kezdeményezésétől számított legalább harminc, legfeljebb hatvan napon belül szűnik meg a jogviszony. Felmondás esetén a rendes felmondás hatvan napos határidővel, indoklás nélkül gyakorolható és a nevelőszülő indokolt esetben felmenthető a felmondási idő alatt is a munkavégzés alól. Az azonnali hatályú felmondás eseteit taxatíve sorolja fel a Gyvt. az alábbiak szerint:

- a nevelőszülő külföldön létesít szokásos tartózkodási helyet,
- a nevelőszülőt a bíróság jogerős ítélettel cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezte vagy számára a gyámhatóság támogatót rendelt ki,
- aki a nevelőszülővel vagy a vele egy háztartásban élő más személlyel szemben kizáró ok fennállásáról szerez tudomást,
- a bíróság a nevelőszülő szülői felügyeleti jogát jogerős ítéletével megszüntette, vagy
- a nevelőszülő a gyermek jogait súlyosan sértő és veszélyeztető magatartást tanúsít.

A nevelőszülőknek két atipikus formája van: a speciális és a különleges nevelőszülő. Speciális nevelőszülő¹⁰² az a nevelőszülő, aki alkalmas a nála elhelyezett súlyos pszichés vagy súlyos disszociális tüneteket mutató, vagy pszichoaktív szert használó, speciális ellátást igénylő gyermek kiegyensúlyozott nevelésének biztosítására. Különleges nevelőszülő¹⁰³ az a nevelőszülő, aki alkalmas a nála elhelyezett tartósan beteg, fogyatékos vagy három év alatti különleges ellátást igénylő gyermek kiegyensúlyozott nevelésének biztosítására.

7.4. Gyermekvédelmi gondoskodás

Ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóság a veszélyeztetettség mértékétől függően elrendeli valamely, a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó intézkedés megtételét. A szülő akkor nem tekinthető együttműködőnek, ha megfelelő figyelmeztetés hatására sem tesz meg minden szükséges intézkedést a gyermek érdekében, illetve akadályozza vagy nem járul hozzá a szükséges gyermekvédelmi ellátás teljesítéséhez.

7.4.1. A gyermek hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetének megállapítása és a védelembe vétel

A gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozik a gyermek hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetének megállapítása¹⁰⁴. *Hátrányos helyzetű* az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében az alábbi körülmények közül valamelyik fennáll:

- a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony iskolai végzettsége (azaz rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor legfeljebb alacsony fokú iskolai végzettséggel rendelkezik);

¹⁰² Gyvt. 54. § (3) bek.

¹⁰³ Gyvt. 54. § (4) bek.

¹⁰⁴ Gyvt. 67/A. § - 68/C. §

- a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony foglalkoztatottsága (ha az érintett aktív korúak ellátására jogosult vagy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként nyilvántartott személy);
- a gyermek elégtelen lakókörnyezete, illetve lakáskörülményei (ha megállapítható, hogy a gyermek a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek).

Halmozottan hátrányos helyzetű az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében a fenti esetek közül legalább kettő fennáll, illetve a nevelésbe vett gyermek vagy az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt. A fennálló állapot megállapítása kérelemre történik a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság vizsgálatával egyszerre, de akár az után is kérhető.

Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a gyámhatóság a gyermeket *védelembe veszi*¹⁰⁵. A védelembe vétellel megszűnik az egyedi intézkedések széttagolt rendszere és egy egységes családgondozással együtt járó hatósági felelősségvállalás lép a helyébe, amelynek keretében a gyámhivatal tartós ellenőrzés alá vonja a gyermek gondozását. A feladat teljesítése során a gyámhivatal együttműködik a gyermekjóléti központokkal, előbbi a gyermek gondozásának folyamatos segítését és az ellátás megszervezését, utóbbi az esetmenedzselést, valamint a veszélyeztetettség okának megszüntetése érdekében szükséges intézkedések biztosítását végzi. A gyámhatóság - kérelemre bármikor, hivatalból legalább évente - felülvizsgálja a védelembe vétel indokoltságát. Emellett a védelembe vétel nem érinti a szülő felügyeleti jogát.

Az eddigi ellátások közös jellemzője az, hogy valamennyi alkalmazása esetén arra törekednek a hatóságok és eljáró szervek, hogy a gyermek

¹⁰⁵ Gyvt. 68. §

megszokott családi környezetében biztosítsák az esetleges veszélyeztetett helyzet megszűnését. A továbbiakban azonban olyan ellátási formákról lesz szó, melyek esetén már nem biztosítható a gyermek megfelelő gondozása a saját családi környezetében és szükséges az onnan történő kiemelése.

7.4.2. A családbafogadás és a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezése

A *családbafogadás*¹⁰⁶, mint gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó ellátás szabályanyaga kivételes módon nem a Gyvt.-ben kapott helyet, hanem a Ptk. Családjogi Könyvében található. A családbafogadás lényege, hogy a szülői felügyeletet közösen gyakorló szülők vagy a szülői felügyeletet gyakorló szülő kérelmére a gyámhatóság hozzájárulhat ahhoz, hogy a szülő egészségi állapota, indokolt távolléte vagy más családi ok miatt a gyermeket más, általa megnevezett család átmenetileg befogadja, gondozza és nevelje, feltéve, hogy a családbafogadás a gyermek érdekében áll. A gyámhatóság a családbafogadáshoz azonban csak akkor járul hozzá, ha a családba fogadó szülő személyisége és körülményei alapján alkalmas a gyermek gondozására, nevelésére és a feladatok ellátását maga is vállalja. A családbafogadás elrendelésével a családba fogadó szülők lesznek a gyermek gyámjai, a tényleges szülők szülői felügyeleti joga szünetel. A szünetelés ellenére is megilleti azonban őket a kapcsolattartás, illetve a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben való együttdöntési jog. Ezen felül különösen indokolt esetben a gyámhatóság a tényleges szülőt is feljogosíthatja a vagyonkezelés és a gyermek vagyoni ügyeiben a törvényes képviselő ellátásával. A családbafogadás a tényleges szülő tartási kötelezettségét nem érinti, azaz a gyermek tartására továbbra is köteles. A családbafogadás feltételeinek fennállását a gyámhatóság évente felülvizsgálja. A megszüntetésre akkor kerülhet sor, ha azt a szülő vagy a családba fogadó szülő kéri, vagy ha annak fenntartása a gyermek fejlődését veszélyezteti.

Ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti, és emiatt azonnali elhelyezése szükséges, a gyámhatóság, valamint a jogszabályban megnevezett egyéb hatóságok (például a rendőrség vagy a menekült ügyi hatóság) gondoskodnak a *gyermek ideiglenes hatályú*

¹⁰⁶ Ptk. 187. § - 189. §

*elhelyezéséről*¹⁰⁷. Ennek keretében elsősorban a nevelésére alkalmas, azt vállaló különélő szülőnél vagy más hozzátartozónál, illetve személynél helyezik el a gyermeket. Ha ez nem lehetséges, a tizenkettedik életévét be nem töltött gyermek elhelyezését minden esetben a legközelebbi ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását is biztosító nevelőszülőnél biztosítják, kivéve, ha egészségi vagy személyiségállapota, ön- és közveszélyes magatartása ezt nem teszi lehetővé, vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása. A tizenkettedik életévét betöltött gyermeket azonban a lehetőség szerinti legközelebbi ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását is biztosító nevelőszülőnél, vagy ha erre nincs lehetőség vagy azt a gyermek egészségi vagy személyiségállapota, ön- és közveszélyes magatartása indokolja, esetlegesen más okból szükséges, akkor gyermekotthonban, gyermekotthon speciális csoportjában, speciális lakásotthonban, fogyatékos személyek vagy pszichiátriai betegek otthonában kell elhelyezni. A harmadik eset, ha az anya előzetes letartóztatása kerül elrendelésre, ekkor a gyermek érdekében az együttes elhelyezés is elrendelhető, a bíróság a gyermeket azonnal végrehajtható határozatával, ideiglenesen, az anya fogvatartásának helye szerint a büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek részlegén vagy a javítóintézet fiatakorú és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részlegén is elhelyezheti. A gyámhatóság az ideiglenes hatályú intézkedést harminc napon belül köteles megszüntetni, ha annak feltételei már nem állnak fenn. Amennyiben azonban mégis szükség van további intézkedésekre, akkor negyvenöt napon belül elrendeli a gyermek nevelésbe vételét és meghatározza a gyermek gondozási helyét. Amennyiben továbbra is indokolt az ideiglenes hatályú elhelyezés fenntartása, úgy hatvan napon belül pert indít a gyermekelhelyezés megváltoztatása, illetve a szülői felügyelet megszüntetése iránt. Az utolsó esetben huszonegy napon belül hozzájárul a gyermeknek az anya fogvatartásának helye szerinti büntetés-végrehajtási intézet anya-gyermek részlegén vagy a javítóintézetben a fiatakorú és gyermeke együttes elhelyezését biztosító részlegén történő elhelyezéséhez, legfeljebb a büntetés-végrehajtásról szóló tv.-ben meghatározott időtartamra, ha az a gyermek érdekében áll. Ellenkező esetben rendelkezik a gyermeknek a büntetés-végrehajtási intézetből vagy a javítóintézetből történő kiadásáról, és megteszi a gyermek érdekében szükséges intézkedéseket.

¹⁰⁷ Gyvt. 72. § - 76/A. §

7.4.3. Nevelésbe vétel

2014. január elsejével megszüntetésre került az átmeneti és a tartós nevelésbe vétel differenciáltsága, egységes intézkedésként jött létre a *nevelésbe vétel*.¹⁰⁸ A nevelésbe vétel célja a gyermek otthont nyújtó ellátásának és törvényes képviselőjének biztosítása, amíg a gyermek családjára képessé válik a gyermek visszafogadására, vagy amíg számára családbafogadó gyám rendelésére kerülhet sor, esetlegesen megtörténik az örökbefogadása, vagy eléri nagykorúságát. A nevelésbe vétellel egyidejűleg a gyámhatóság kijelöli a gyermek gondozási helyét, amely lehet nevelőszülő, gyermekotthon, valamint erre való szükség esetén a fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthona. Ezen túlmenően kirendeli a gyermek számára a gyermekvédelmi gyámot és hivatalból dönt a szülővel vagy más hozzátartozóval való kapcsolattartás szabályozásáról. Ha az ellátásra szoruló gyermek a hároméves korát még nem töltötte be, a gyámhivatal az ellátás részeként megállapítja a gyermek különleges szükségleteit, illetve, ha a feltételei adottak, dönt az örökbefogadhatóvá nyilvánításról. A gyámhatóságnak a gondozási hely, valamint az egyéb járulékos kérdésben egy eljárás keretében, negyvenöt napon belül kell határoznia, határozata azonnal végrehajtható. A nevelésbe vétel elrendeléséhez az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményét is figyelembe kell venni. A nevelésbe vételhez kapcsolódó, a gyermek véleményét figyelembe vevő *egyéni elhelyezési terv* megvalósításában, a feladatok teljesítésében a gyermek gyermekvédelmi gyámja, gondozója, valamint - ha szülői felügyeleti joga nem szűnt meg - a szülője, a szülő lakóhelye szerint illetékes gyermekjóléti központ és települési önkormányzat köteles együttműködni. A gyámhatóság a nevelésbe vétel fenntartásának szükségességét a gyermek gondozási helyét első alkalommal meghatározó döntés véglegessé válását követő első két évben félévente felülvizsgálja, kivéve, ha a gyermek nevelésbe vétele megszüntetésének, családbafogadásának vagy örökbefogadásának előkészítése zajlik, vagy a gyermek elhelyezése, illetve a szülői felügyeleti jog megszüntetése tárgyában per van folyamatban. A gyámhatóság a szülő kérelmére bármikor megszüntetheti a nevelésbe vételt, feltéve, hogy annak feltételei már nem állnak fenn és a szülő szülői felügyeleti jogát nem szüntették meg vagy más okból nem szűnt meg. A nevelésbe vétel ipso iure megszűnik, ha a gyermeket családbafogadták, örökbe fogadták, nagykorúvá vált, vagy a bíróságnak a gyermekelhelyezésre vonatkozó döntését

¹⁰⁸ Gyvt. 77. § - 81. §

követően a gyermek a különélő másik szülőhöz vagy harmadik személyhez került.

7.4.4. A gyermek személyes szabadságának korlátozása és a nevelési felügyelet

A Gyvt. lehetővé teszi, hogy az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermek *személyes szabadsága a törvényben meghatározott okokból korlátozásra kerüljön*, amennyiben ez a gyermek érdekét szolgálja.¹⁰⁹ Ilyen korlátozás abból a célból rendelhető el, hogy a gyermek képessé váljon részt venni a speciális gyermekotthonban, a speciális lakásotthonban vagy a gyermekotthon speciális csoportjában folyó terápiás munkában. A gyermek személyes szabadságának korlátozása csak kivételesen, a cél eléréséhez szükséges időtartamra rendelhető el. Ennek keretében a gyermek például:

- az adott otthon területét nem hagyhatja el,
- köteles a otthon vezetője által kijelölt helyiségekben tartózkodni, vagy
- köteles a speciális gyermekotthon biztonsági elkülönítőjében tartózkodni.

Ehhez az intézkedéshez szorosan kapcsolódik a *nevelési felügyelet*¹¹⁰ jogintézménye. Ha ugyanis a gyermek személyes szabadságának korlátozása előreláthatólag negyvennyolc órát meghaladóan szükséges, a speciális gyermekotthon vezetője kezdeményezi a gyámhatóságnál a gyermek nevelési felügyeletének elrendelését. Ez magában foglalja többek között annak elrendelését, hogy

- a gyermek a speciális gyermekotthon, speciális lakásotthon, illetve a speciális csoporttal rendelkező gyermekotthon meghatározott helyiségeiben tartózkodjon
- meghatározott időre csak korlátozottan tarthassa a kapcsolatot a hozzátartozóival
- a gyermekvédelmi gyám egyetértésével meghatározott gyógykezelésnek és terápiának vesse alá magát.

¹⁰⁹ Gyvt. 81/A. §

¹¹⁰ Gyvt. 81/B. § – 81/D. §

A gyámhatóság a határozathozatal előtt - a gyermek állapotát figyelembe véve - meghallgatja a gyermeket, a gyermek törvényes képviselőjét, a gyermekjogi képviselőt, a speciális gyermekotthon vezetőjét, valamint kikéri a gyermekvédelmi szakértői bizottság szakmai véleményét. A gyámhatóság a szakértői véleménytől csak indokolt esetben térhet el. A nevelési felügyelet időtartama nem lehet több két hónapnál. A gyámhatóság nevelési felügyeletet elrendelő vagy azt felülvizsgáló határozata ellen jogorvoslatnak helye nincs. A gyámhatóság a határozatát - annak közlésétől számított három napon belül - felülvizsgálat végett megküldi a járásbíróságnak, aki nemperes eljárás keretében további tizenöt napon belül dönt a nevelési felügyelet fenntartásáról vagy megszüntetéséről. A bírósági eljárásban a gyermeket a gyermekjogi képviselő képviseli, de a gyámhatóság döntése alapján a gyermekvédelmi gyám is jogosult lehet a képviselőre. A nevelési felügyelet megszűnik a bíróság erre irányuló döntése alapján, a meghatározott idő elteltével, hivatalból vagy kérelemre. A nevelési felügyelet megszüntetése iránti eljárás során minden esetben ki kell kérni a már korábban említett gyermekvédelmi szakértői bizottság véleményét.

A *gyermekvédelmi szakértői bizottságot*¹¹¹ a megyei és fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat működteti. A testület annak vezetőjéből és további három tagból áll, speciális szükséglet vizsgálata esetén azonban ez a létszám további két taggal bővül. A szakértői bizottság állandó tagja egy bizottságvezető, egy gyermekorvos, egy gyermek-szakpszichológus és egy, a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézményeknél, valamint a területi gyermekvédelmi szakszolgálatnál családgondozó munkakörben elfogadott szakképesítéssel rendelkező személy. Speciális szükséglet megítélése esetén a bizottság kiegészül egy pszichiáterrel és egy gyógypedagógussal. A gyermekvédelmi szakértői bizottság munkájába bevonható a gyermek egészségi, mentális és általános személyiségállapota szerinti eseti szakértő is. A bizottság tevékenységéről évente beszámol a felelős miniszternek. A megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság szakmai véleményének felülvizsgálatát, valamint szükség szerinti új szakmai vélemény készítését a gyámhatóság megkeresése alapján az országos gyermekvédelmi szakértői bizottság végzi, melynek tagjait a miniszter öt éves időtartamra jelöli ki.

¹¹¹ Gyvt. 82. §

7.4.5. Az utógondozás és a megelőző pártfogás elrendelése

Az utógondozás és az utógondozói ellátás a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó intézkedések megszűnte utáni nyomon követés eszközei.

Utógondozásnak akkor van helye:

- ha a gyermek nevelésbe vétele megszűnt, legalább egy éves időtartamra, de legfeljebb a gyermek tizennyolc éves koráig, kivéve, ha örökbefogadták,
- ha a fiatal felnőtt a nevelésbe vételének megszűntét követően kérelmezi, szintén egy éves időtartamra, illetve
- az otthonteremtési támogatás igénylésének, felhasználásának és elszámolásának időtartamára.

Az utógondozást a gyermek tekintetében a lakóhelye szerinti gyermekjóléti központ, a fiatal felnőtt tekintetében a nevelőszülői hálózatot működtető, a gyermekotthon, az utógondozó otthon vagy a külső férőhely működtetője látja el.

A fiataikorúaknál alkalmazandó *megelőző pártfogás elrendelése*¹¹² a már elkövetett bűncselekmények esetén elrendelhető intézkedés, melynek célja a bűnismétlés, és ezen keresztül a további bűnelkövetés megelőzése. Ennek érdekében a gyámhatóság a bűnelkövetés miatt indult védelembé vételi eljárásban, vagy a már fennálló védelembé vétel mellett megkeresi a pártfogó felügyelői szolgálatot környezettanulmány és a gyermek veszélyeztetettségének bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelésének beszerzése céljából. A beszerzett információk alapján a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség magas fokának fennállása esetén elrendeli a megelőző pártfogást, közepes fokú veszélyeztetettségénél azonban mellőzheti azt. A megelőző pártfogás mellőzése esetén a gyámhatóság a döntését fél év múlva hivatalból felülvizsgálja. Ha a felülvizsgálat során a gyámhatóság azt észleli, hogy a bűnismétlés kockázata hátrányosan megváltozott, a gyámhatóság megkeresheti a pártfogó felügyelői szolgálatot ismételt kockázatértékelés elkészítése érdekében. A megelőző pártfogás keretein belül a gyámhatóság kötelezővé teszi, hogy a gyermek, valamint a szülő vagy törvényes képviselő együttműködjön a pártfogó felügyelővel, emellett megköveteli a gyermek számára – a Gyvt.-ben részletezett - magatartási szabályok betartását. Ennek keretében meghatározzák, hogy a gyermek kivel tarthat kapcsolatot, hol és milyen

¹¹² Gyvt. 68/D. §

tevékenységgel töltheti szabadidejét, illetve, hogy életvezetése szempontjából milyen változtatások indokoltak és ezek megvalósításához milyen feladatokat kell teljesíteniük. A gyámhatóság - kérelemre és a megelőző pártfogó felügyelő vagy a gyermekjóléti központ javaslatára bármikor, hivatalból legalább évente - felülvizsgálja a megelőző pártfogás alatt álló gyermek védelembe vétele és megelőző pártfogása fenntartásának indokoltságát. A megelőző pártfogó felügyelő akkor javasolhatja a megelőző pártfogás megszüntetését, ha a gyermek legalább fél éve fennálló megelőző pártfogása eredményesen eltelt, célja megvalósult és a gyermek magatartása kedvező irányba változott. A megelőző pártfogás megszüntetésére a gyermek magatartásának kedvező irányú változása esetén a gyermekjóléti központ is tehet javaslatot. A megelőző pártfogás nem érinti a szülő szülői felügyeleti jogát.

8. A GYÁMÜGYI IGAZGATÁS SZERVEZETE, FELADATAI ÉS FŐBB ELJÁRÁSI SZABÁLYAI

8.1. A gyámügyi igazgatás szervezete, feladatai

A gyámügyi igazgatás a gyermeki jogok érvényre juttatásának alapvető szervezetrendszere. E szervezetrendszer felépítésére, valamint a feladat és hatáskörök pontos elhatárolására külön jogszabály született, nevezetesen a 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet a gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről (a továbbiakban: Gyer.). E jogszabály a Gyvt.-vel és az egyéb ágazati szabályokkal összhangban rögzíti a szervezetben szereplő közigazgatási szervek feladat és hatáskörét.

2013 után jelentős átalakulás történt a közigazgatásban, mely természetesen a gyámügyi igazgatást is érintette.¹¹³ Új közigazgatási szervként létrejöttek a járási hivatalok, melyből a hazai településekre vetítve 175 darab található, a fővárosban pedig kerületenként történt a kijelölésük, melynek eredményeként 23 kerületi hivatal került kialakításra. A Gyvt. erre tekintettel határozza meg az értelmező rendelkezései között, hogy

¹¹³ FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 366.o.

gyámhatóságnak minősül a fővárosi és megyei kormányhivatal, a fővárosi és megyei kormányhivatal járási hivatal, a települési önkormányzat jegyzője, valamint a fővárosi önkormányzat által közvetlenül igazgatott terület tekintetében a fővárosi jegyző.

A gyámhatósági feladatok három közigazgatási egység között oszlanak meg.¹¹⁴ A *jegyző* feladat- és hatásköre a szervezeti átalakítások eredményeként jelentősen csökkent, ugyanakkor a járási hivatalokban működő *gyámhatóságoké* nőtt, tekintettel arra, hogy sok olyan feladat van, mely speciális szakmai felkészültséget igényel. A harmadik szereplő a *kormányhivatal*, aki főként ellenőrzési és felügyeleti jogkört gyakorol az előbb említett két szerv felett. A gyámhatóságok szakmai irányítója a törvény megfogalmazásának értelmében a gyermek és ifjúság védelméért felelős miniszter, vagyis a jelen állapotoknak megfelelően ez az Emberi Erőforrások Minisztériumát vezető miniszter. A hatáskörök megoszlását tekintve elmondható, hogy elsőfokú hatóságként a települési önkormányzat jegyzője, illetve a gyámhivatalok járnak el főszabály szerint, ugyanakkor a jogszabály által kijelölt egyes ügycsoportokban a kormányhivatalok is elsőfokú hatóságként működnek. A települési önkormányzat jegyzőjének és a gyámhivatalnak a gyermekvédelmi és gyámügyi hatósági ügyeiben a fellebbezés elbírálására jogosult hatóság és a felügyeleti szerv főszabály szerint a fővárosi és megyei kormányhivatal. Amennyiben azonban a kormányhivatal elsőfokú hatóságként jár el, úgy ezekben az ügyekben a miniszter lesz a felügyeleti szerv.

A főbb feladatok és hatáskörök az alábbiak:

1. A települési önkormányzat jegyzője:
 - a gyámhatósági ügyekben megkeresésre környezet-tanulmányt készít,
 - megállapítja a gyermek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát,
 - megállapítja a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, nagykorúvá vált gyermek hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetének fennállását,

¹¹⁴ Gyer. 3.§ - 12. §

- ellátja a törvényben vagy kormányrendeletben hatáskörébe utalt egyéb gyermekvédelmi és gyámügyi feladatokat.

2. A gyámhivatal néhány fontosabb feladatköre:

- gondoskodik a gyermek másik szülőnél, más hozzátartozónál, nevelőszülőnél vagy ha ezekre nincs lehetőség, akkor gyermekotthonban történő ideiglenes hatályú elhelyezéséről,
- megállapítja a szülői felügyeleti jog szünetelését, feléledését, megszűnését,
- dönt a szülő és gyermek kapcsolattartásáról,
- dönt az általa elrendelt és a más szerv által alkalmazott ideiglenes hatályú elhelyezés felülvizsgálatáról, megszüntetéséről és megváltoztatásáról,
- nevelésbe veszi a gyermeket, és egyidejűleg gyermekvédelmi gyámot és helyettes gyermekvédelmi gyámot rendel,
- döntési és véleményezési jogköre van a gyermek és büntetés-végrehajtási intézetben vagy javítóintézetben lévő szülője együttes elhelyezéséhez kapcsolódóan,
- dönt és figyelemmel kíséri a nevelésbe vett gyermek kapcsolattartását és indokolt esetben elrendeli a kötelező támogatott közvetítői eljárás igénybevételét,
- dönt az utógondozás és az utógondozói ellátás elrendeléséről,
- közreműködik a bírósági végrehajtási eljárásban,
- dönt a gyermek védelembe vételéről, a megelőző pártfogás elrendeléséről és ezek megszüntetéséről,
- dönt a pénzbeli és természetbeni támogatásokról,
- feladatokat lát el a gyermek családi jogállásának rendezése érdekében (pl.: teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot vesz fel)
- ellát örökbefogadással és a válsághelyzetben lévő várandós anya gondozásával kapcsolatos feladatokat,
- szülői felügyelettel, gyermektartással, gyermek elhelyezéssel, gyermek kiadásával, gondnokság alá helyezéssel

és számadás helyességének megállapításával kapcsolatos pert indíthat.

3. A gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal:

- ellátja az illetékességi területéhez tartozó települési önkormányzat jegyzőjének és a gyámhivatalnak a szakmai irányítását, felügyeletét és ellenőrzését,
- ellátja a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók, intézmények és hálózatok hatósági nyilvántartásával és ellenőrzésével kapcsolatos, jogszabályban meghatározott feladatokat,
- másodfokú hatósági jogkört gyakorol a települési önkormányzat jegyzőjének, a gyámhivatalnak a gyermekvédelmi és gyámügyi hatósági ügyekben,
- a miniszter által meghatározottak szerint közreműködik az ágazati képzések, továbbképzések szervezésében,
- ellátja a jogszabályokban hatáskörébe utalt egyéb feladatokat.

Mindezek mellett a Kormány a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatalt jelöli ki hivatásos gondnokok, valamint a hivatásos támogatók foglalkoztatásával, valamint képzésének és továbbképzésének megszervezésével.

4. A miniszter a fővárosi és megyei kormányhivatal gyermekvédelmi és gyámügyi feladatai ellátásának szakmai irányításaként:

- négyévenként ellenőrzi a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatásokkal kapcsolatos tevékenységét, az alapellátó és szolgáltató intézményrendszer, valamint a gyámhatóság szakmai munkáját,
- részt vesz a közigazgatás-szervezésért felelős miniszter által koordinált, a fővárosi és megyei kormányhivatal szakigazgatási feladatainak szakmai irányítását ellátó miniszterek bevonásával zajló ellenőrzésekben, a

- gyermekvédelmi és gyámügyi feladatok tekintetében meghatározza az ellenőrzés szakmai szempontjait,
- a fővárosi és megyei kormányhivatal számára a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatok tekintetében meghatározza az éves ellenőrzési terv kiemelt területeit és értékeli a fővárosi és megyei kormányhivatal ez irányú éves beszámoló jelentéseit.

8.2. A gyermekvédelmi jelzőrendszer

A *gyermekvédelmi jelzőrendszer* a gyermekjóléti szolgálatok által működtetett együttműködési rendszer az egészségügyi és oktatási intézményekkel, valamint a különböző szakhatóságokkal.¹¹⁵ A rendszer működtetése elsősorban prevenciók célokat szolgál, a tagok pedig elsődlegesen azok a szervek, akik a mindennapok során kapcsolatba kerülnek a gyermekekkel. A Gyer. 17.§-a külön nevesíti az együttműködő szerveket, amely alapján a gyermekvédelmi *jelzőrendszer tagjai*:

- az egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézmények, különösen a védőnői szolgálat, a házi orvos és a házi gyermekorvos,
- a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók,
- a köznevelési intézmények (elsősorban az óvodák, iskolák),
- a rendőrség,
- az ügyészség,
- a bíróság,
- a pártfogó felügyelői szolgálat,
- az áldozatsegítés és kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek,
- a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása,
- az egyesületek, alapítványok és az egyházi jogi személyek,
- a munkaügyi hatóság,
- a javítóintézet,
- a gyermekjogi képviselő,
- a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörben eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal, továbbá

¹¹⁵ PATAKI Zsuzsa: *A jelzőrendszer működtetése*. Család, gyermek, ifjúság 2000/4. szám 24.o.

- az állam fenntartói feladatainak ellátására kormányrendeletben kijelölt szerv.¹¹⁶

E tagok kötelező feladata, hogy jelzéssel éljenek a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szervnél, amennyiben a gyermek veszélyeztetett, valamint hatósági eljárást kezdeményezhetnek a gyermeket súlyosan veszélyeztető helyzetekben (például bántalmazás vagy a gyermek súlyos elhanyagolása esetén). A Gyvt. kifejezetten rögzíti, hogy az utóbbi eset észlelésekor bármely állampolgár vagy a gyermek érdekeit védő társadalmi szervezet is élhet jelzéssel.¹¹⁷

A jelzőrendszeri tagok a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése érdekében a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésének és működtetésének szakmai módszereit alkalmazva járnak el, amelyeket a miniszter az általa irányított minisztérium honlapján közlése. Amennyiben a kijelölt szervek nem tesznek eleget az együttműködési vagy jelzési kötelezettségeiknek, az fegyelmi felelősséget vonhat maga után. Ha azonban a jelzőrendszeri tag súlyosan vét a szakmai szabályok ellen, az alapot szolgáltatathat a büntetőjogi felelősségre vonáshoz is (foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés).¹¹⁸

A gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetése során egyik legjellemzőbb dilemma az érintettek *adatainak megfelelő kezelése*. A jelzőrendszer tagjai ugyanis sok esetben titoktartásra hivatkoznak a jelzések elmulasztásakor, annak ellenére, hogy számukra a Gyer. 17.§-a kötelező adatszolgáltatást ír elő. A jelzőrendszeri módszertani útmutató rögzíti azonban, hogy a jelzés megtétele és a jelzőrendszeri tagok közötti kommunikáció nem minősül adattal való visszaélésnek, sem jogosulatlan adatkezelésnek, nyilvánosságra hozatalnak vagy adattovábbításnak. Leszögezi, hogy veszélyeztetettség esetén az élethez, emberi méltósághoz való joga, mint alapjoga sérül a gyermeknek, amivel összefüggésben azonban nem létezik olyan

¹¹⁶ Gyvt. 17.§ (1) bek.

¹¹⁷ Gyvt. 17.§ (2) bek.

¹¹⁸ Módszertani útmutató a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszerműködtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertani (a továbbiakban jelzőrendszeri módszertani útmutató)

<https://kk.gov.hu/download/e/60/c0000/A%20gyermek%20b%20b%20A1ntalmaz%20A1s%20A1nak%20felismer%20A9s%20A9re%20A9s%20megsz%20BCntet%20A9s%20A9re%20ir%20A1nyul%20B3%20egys%20A9ges%20elvek%20A9s%20m%20B3dszertan.pdf> (letöltve: 2019.01.21.) 16.o.

alapvető jogosultság – különösen nem az adatok védelme – ami ezt háttérbe szorítaná.¹¹⁹

Tekintettel arra, hogy a jelzőrendszer megfelelő működése a tagok aktív és felelősségteljes részvételét és együttműködését követeli meg, így szükséges alapvető elvek mentén összehangolni e tevékenységet. Ehhez kapcsolódva kerültek kidolgozásra azok az *alapelvek*, melyek elősegítik mindezt.¹²⁰ Az alapelveket két csoportba sorolhatjuk. *Általános alapelvek*, melyek valamennyi esetre vonatkoznak. Ezek az alábbiak:

- Szakmai szabályozottság elve: a jelzőrendszer szervezése és működtetése a gyermekjóléti szolgálatok feladata, akik a szakmai szabályok részleteinek kidolgozásával és végrehajtásával látják el e tevékenységet.
- Információk felelős kezelésének elve: a szakszolgálat a beérkezett jelzések alapján figyelemmel kíséri az érintettek helyzetét, körülményeit, valamint kezeli és nyilvántartja a szükséges adatokat.
- Egyéni szükségletek figyelembevételének elve: a beérkezett jelzések alapján a szolgálatok az érintett szükségleteihez igazodó, egyénre szabott segítséget nyújtanak.
- Komplexitás elve: a gyermekek védelmében résztvevő valamennyi szereplő egységes szakmai iránymutatások és módszerek alapján látja el a tevékenységét.
- Kötelezőség elve: a jelzőrendszeri tagok számára a gyermek érdekében összehívott esetmegbeszélésen és az intézkedésekben a részvétel, kötelező.
- Objektivitás elve: a személyes kapcsolatok nem lehetnek hatással a jelzőrendszeri tagok feladatellátására.
- Szakmai felelősség elve: a jelzések megtétele nem a tagok választási lehetősége (megteszi-e vagy sem), hanem kötelező, annak elmulasztása szankciókat von maga után.

A különös alapelvek, amelyek adott esetekben alkalmazandóak, az alábbiak:

- Az egyén szakmai felelősségének elve: a jelzőrendszeri tagok tevékenységük ellátása közben úgy kötelesek eljárni, hogy az egy pillanattal se hosszabbítsa meg a gyermek rossz bánásmódnak való kitettségét.

¹¹⁹ jelzőrendszeri módszertani útmutató 17.-18.o.

¹²⁰ Lásd részletesen: jelzőrendszeri módszertani útmutató 20.-22.o.

- Együttműködés elve: a gyermekkel szembeni rossz bánásmód esetén a gyermekjóléti szolgálat köteles esetkonferenciát összehívni valamennyi jelzőrendszeri tag vonatkozásában, amelyen olyan intézkedések végigvondása és kidolgozása a cél, ami a gyermekkel szembeni rossz bánásmódot megszünteti.
- Felelősség elve: kiskorú veszélyeztetésének büntette esetén a jelzőrendszeri tag kötelezettsége a jelzés megtételén túl a hatóságokhoz való fordulás is.
- Kompetenciahatárok betartásának elve: egyetlen jelzőrendszeri tag sem lépheti túl a feladat-és hatáskörét.
- Írásbeliség elve: a gyermekkel kapcsolatos rossz bánásmód vagy bántalmazás esetén az azonnali jelzést követően (ami leggyakrabban szóban, telefonon vagy elektronikus úton valósul meg) írásbeli feljegyzést is szükséges készíteni.
- Hatósági beavatkozás elve: a gyámhatóság és más hatóság szükség esetén beavatkozhat és további intézkedéseket tehet a gyermek védelme értelmében.

A jelzőrendszer működésének és működtetésének részletszabályait a Gyvt. és egyéb kapcsolódó szabályok mellett *a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet* (a továbbiakban NMr.) kiemelten tartalmazza. A jelzőrendszeri tagok a veszélyeztető tényezők észlelése esetén saját eszközeik segítségével törekednek a káros hatások megelőzésére és megszüntetésére, amennyiben azonban ez nem lehetséges, *jelzéssel* élnek a gyermekjóléti szolgálatok felé. A jelzést úgy kell elkészíteni, hogy abból kiderüljön a veszélyeztetettség oka. Ez alapján *a jelzésnek tartalmaznia kell* többek között a gyermek legfontosabb adatait, a jelzést tevő intézmény azonosító adatait, a probléma rövid leírását, a veszélyt előidéző okok részletes bemutatását és az addig megtett intézkedések részleteit. A jelzés írásban bármilyen formában megtehető, a szolgálat pedig köteles azt elfogadni.¹²¹ A jelzés beérkezését követően a szolgálat tájékoztatást kér a jelzést adó tagtól, megteszi a további szükséges intézkedéseket és megkezdi a családgondozást, valamint szükség esetén hatósági eljárást kezdeményez. A jelzőrendszer működésében fontos szerepe van az ún. *esetmegbeszéléseknek*. Ezek két formában valósulhatnak meg. Az első az *esetkonferencia*, amely a veszélyeztetett gyermek és családja ügyében tartott

¹²¹ jelzőrendszeri módszertani útmutató 23.-24.o.

egyeztetést jelenti. A *szakmaközi megbeszélés* a jelzőrendszeri tagok és a gyermekjóléti szolgálat közötti szakmai egyeztetés, amit évente legalább hat alkalommal kell megtartani. Az *esetmegbeszélésről* minden esetben feljegyzést kell készíteni. Mindemellett alkalmazható az *esetkonzultáció* is, ahol a szolgálat adott jelzőrendszeri taggal, külön-külön egyeztetve méri fel és állapítja meg a szükséges intézkedéseket.¹²²

8.3. A gyámügyi eljárás jellemzői

A gyermekvédelmi és gyámügyi eljárások a közigazgatási eljárások közé tartoznak, így ezekre is főszabály szerint az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) vonatkozik.

Az eljárás szükséges szereplői a hatóság és az ügyfél, akiket az Ákr. részletesen megnevez. Ez alapján *hatóságnak*¹²³ minősül az a szerv, szervezet vagy személy, amelyet törvény, kormányrendelet vagy önkormányzati rendelet hatósági hatáskör gyakorlására jogosít fel vagy jogszabály hatósági hatáskör gyakorlására jelöl ki. *Ügyfél*¹²⁴ pedig az a természetes vagy jogi személy, egyéb szervezet, akinek jogát vagy jogos érdekét az ügy közvetlenül érinti, akire nézve a hatósági nyilvántartás adatot tartalmaz, vagy akit hatósági ellenőrzés alá vontak. Szintén ügyfélnek minősül a gyermekjóléti szolgálat vezetője, a területi gyermekvédelmi szakszolgálat vezetője - feltéve, hogy a gyámhatóság feladatkörébe tartozó döntést hoz -, a gyermek törvényes képviselője, gyermekvédelmi gyámja, valamint az egyes gyámi feladatokra kijelölt nevelőszülő.

Az eljáró hatóság illetékessége tekintetében az Ákr. úgy fogalmaz, hogy a hatóság a hatáskörébe tartozó ügyben az illetékességi területén, vagy kijelölés alapján köteles eljárni. Ezt követően részletezi az általános illetékességi szabályokat. A gyámügyi eljárásra azonban *speciális illetékességi* szabályok vonatkoznak, melyek a Gyer. -ban találhatóak.¹²⁵

¹²² jelzőrendszeri módszertani útmutató 26.-30.o.

¹²³ Ákr. 9. §

¹²⁴ Ákr. 10. §

¹²⁵ Gyer. 21. §

Ez alapján főszabály szerint a gyámügyi eljárásra annak a gyámhatóságnak van illetékessége, amelynek területén:

- a gyermek szülői felügyeletet gyakorló szülőjének, gyámjának,
- az ügyei vitelében akadályozott, illetőleg cselekvőképességet érintő gondnokság alatt álló személynek,
- az ideiglenes gondnokrendeléssel, zárgondnok kirendelésével, valamint gondnokság alá helyezési eljárással érintett személynek a lakóhelye vagy tartózkodási helye található.

Ha a szülői felügyelet gyakorlására jogosult szülők lakóhelye különböző gyámhatóságok illetékességi területen található, a gyámhatóság illetékességét a gyermek lakóhelye vagy tartózkodási helye határozza meg. Amennyiben azonban a gyermek lakóhelye egyik szülőjének lakóhelyével sem azonos, az a gyámhatóság jár el, amelynek területén az anya lakóhelye vagy tartózkodási helye található. A *pénzbeli és természetbeni ellátás iránti kérelmet* az a gyámhatóság bírálja el, amelynek illetékességi területén a kérelmező lakóhelye vagy - ha a kérelmező életvitelszerűen a bejelentett tartózkodási helyén lakik - a tartózkodási helye van.

A gyámügyi eljárás sajátossága, hogy megindulhat az ügyfél *kérelme* alapján, ugyanakkor az eljáró szervek *hivatalból* is megindíthatják az eljárást.¹²⁶ A kérelem az ügyfél olyan nyilatkozata, amellyel hatósági eljárás lefolytatását, illetve a hatóság döntését kéri jogának vagy jogos érdekének érvényesítése érdekében. Ha törvény vagy kormányrendelet másként nem rendelkezik, a kérelmet *írásban vagy személyesen* lehet előterjeszteni az illetékes hatóságnál vagy kormányablaknál. A gyámhatóság azonban a hatáskörébe tartozó ügyekben hivatalból is megindíthatja az eljárást, feltéve, hogy jogszabály másként nem rendelkezik.

Az Ákr. szerint természetes személy ügyfél csak akkor rendelkezik eljárási képességgel, ha cselekvőképes. Ezt a szabályt azonban kiegészíti a Gyvt. annyiban, hogy a gyámügyi eljárásokban a korlátozottan cselekvőképes gyermek és a cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú személy eljárási képességgel rendelkezik azokban az ügyekben, melyeket a Gyvt. vagy más jogszabály alapján kezdeményezhet vagy amelyekben jognyilatkozatot tehet.¹²⁷

¹²⁶ Gyvt. 127. §

¹²⁷ Gyvt. 128. § (3) bek.

A gyámügyi eljárásban *kötelezően meg kell hallgatni* a szülőt vagy más törvényes képviselőt, a gondozót, a korlátozottan cselekvőképes gyermeket, a cselekvőképességében a gyámügyi eljárásban felmerülő jognyilatkozatok vonatkozásában részlegesen korlátozó gondnokság alatt álló személyt és az ítélőképessége birtokában lévő cselekvőképtelen gyermeket, valamint minden esetben azt a személyt is, akivel szemben kötelezettséget kívánnak megállapítani. A meghallgatás azonban mellőzhető, ha a meghallgatás miatti késedelem elháríthatatlan kárral vagy veszéllyel járna. A gyámhatósági eljárásokban főszabályként személyesen kell eljárni és jognyilatkozatot tennie a feleknek, valamint, ha tárgyalást tart a hatóság, azon kötelesek személyesen megjelenni az érintettek. Kivételt képez a személyesség alól a gyámhatósági eljárás megindítására irányuló kérelem és a jogorvoslati kérelem beadása, valamint kapcsolattartási ügyekben a kapcsolattartás végrehajtásának megvalósulása során tett nyilatkozatok.

Ha egy adott ügyben a gyermek személyiségével kapcsolatos jelentős tény vagy körülmény megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, úgy az eljáró hatóság *szakértőt* rendelhet ki, vagy megkeresheti a nevelési tanácsadót, a szakértői és rehabilitációs bizottságot, pszichiátriai szakellátó intézményt vagy a családvédelemmel foglalkozó szervet. A szakértői vélemény elkészítésének határideje harminc nap és valamennyi érintett köteles részt venni és közreműködni a szakértői vizsgálatban.

A gyámügyi és gyermekvédelmi eljárásban hozott döntés *nem nyilvános*, kivéve a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatótevékenység ellenőrzésével kapcsolatos döntéseket.¹²⁸ A gyámhatósági eljárás költségeit az eljáró szerv viseli, ugyanakkor, ha az eljárást azért kell megindítani, mert jogsértés történt, akkor az az ügyfél viseli a költséget, akinek a jogsértés felróható. Szintén az ügyfél viseli az eljárás költségeit az örökbefogadási ügyekben, a kapcsolattartási ügyekben, valamint az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének százszorosát meghaladó értékű, kérelemre induló vagyoni jogi ügyekben. Ha az eljárásban közreműködők hibájából merültek fel költségek, azokat az viseli, akinek a költségek felmerülése felróható.

¹²⁸ Gyvt. 127. § (4) bek.

ISBN 978-615-5658-03-7

9 786155 658037